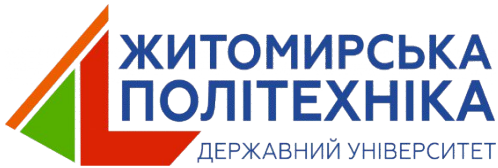

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ОСВІТИ ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

АКТУАЛЬНІ СОЦІАЛЬНІ ТРЕНДИ ЯК ПРЕДМЕТ СОЦІОГУМАНІТАРНИХ ТА ПСИХОЛОГІЧНИХ НАУК

Збірник матеріалів II Інтернет-конференції молодих науковців

м. Житомир, 21 листопада 2024 р.

УДК 37.05:101.1

А 43

*Рекомендовано Вченою радою Державного університету
«Житомирська політехніка» (протокол № 13 від 29.11.2024р.)*

Редакційна колегія:

Черниш Оксана Андріївна – кандидат філологічних наук, доцент;
Слюсар Вадим Миколайович – доктор філософських наук, доцент;
Гайдай Ірина Олегівна – кандидат педагогічних наук;
Могельницька Людмила Францівна – кандидат філологічних наук, доцент;
Оксютович Марина Олександрівна – кандидат філософських наук;
Яблонська Надія Миколаївна – кандидат педагогічних наук.

А 43 **Актуальні соціальні тренди як предмет соціогуманітарних та психологічних наук:** матеріали II Інтернет-конференції молодих науковців, м. Житомир, 21 листопада 2024 р. / Ред. кол.: О. А. Черниш, В. М. Слюсар, І. О. Гайдай [та ін.] – Житомир: Житомирська політехніка, 2024. – 125 с.

ISBN 978-966-683-706-9

У збірнику вміщено матеріали доповідей учасників Інтернет-конференції молодих науковців «Актуальні соціальні тренди як предмет соціогуманітарних та психологічних наук». Публікації авторів стосуються актуальних питань філософсько-історичних студій та масових комунікацій; ментального здоров'я у трендах психологічної науки; соціальної політики та соціальне забезпечення в Україні; освітніх та безпекових стратегій захисту України.

Збірник адресовано науковцям, практикам, здобувачам вищої освіти у галузях соціогуманітарних та поведінкових наук.

УДК 37.05:101.1

ISBN 978-966-683-706-9

© Житомирська політехніка, 2024

© Автори, 2024

Людмила ДІВНІЧ,
здобувачка вищої освіти

Науковий керівник: Дмитро МЕЛЬНИЧУК
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри психології та соціального забезпечення
(Державний університет «Житомирська політехніка»)

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ТА ПРИНЦИПИ РЕАБІЛІТАЦІЙНОЇ РОБОТИ ІЗ ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Засади та принципи соціального супроводу та реабілітаційної роботи із дітьми з особливими освітніми потребами мають відповідати статтям Конвенції ООН щодо прав осіб з інвалідністю, ратифікованої Законом України № 1767-VI від 16 грудня 2009 року [1], де унормовано, що держави-учасниці забезпечують права та обов'язки осіб з інвалідністю стосовно опікунства, піклування, опіки, усиновлення дітей, а також визнають право осіб з інвалідністю на освіту. Для реалізації цього права без дискримінації й на підставі рівності можливостей держави-учасниці забезпечують інклюзивну освіту на всіх рівнях та навчання протягом життя, сприяючи гармонійному розвитку людського потенціалу, гідності та самоповазі, повазі до прав людини, усталенню основоположних свобод; прагнуть до розвитку особистості, талантів і творчості осіб з інвалідністю, а також їхніх розумових і фізичних здібностей у найповнішому обсязі; прагнуть до надання особам з інвалідністю можливості брати ефективну участь у житті вільного суспільства. Серед іншого, під час реалізації визначених прав держави-учасниці сприяють тому, щоб:

- особи з інвалідністю не виключалися через інвалідність із системи загальної освіти, а діти з інвалідністю – із системи безплатної та обов'язкової початкової або середньої освіти;

- особи з інвалідністю мали нарівні з іншими доступ до інклюзивної, якісної та безплатної початкової й середньої освіти в місцях свого проживання;

- особи з інвалідністю отримували всередині системи загальної освіти необхідну підтримку для полегшення їхнього ефективного навчання в умовах, які максимально сприяють засвоєнню знань і соціальному розвитку, відповідно до мети повного охоплення; вживались ефективні заходи з організації індивідуалізованої підтримки.

Тож, робота із дітьми з особливими освітніми потребами має набувати форм багаторівневої системи, що включатиме різні аспекти реабілітаційного процесу та супроводу. Можна погодитись з авторами [2], що така система має враховувати запити дитини, інтереси та обов'язки усіх сторін взаємин, спрямованих на соціальний супровід та реабілітацію:

- дитина з особливими освітніми потребами: підтримка фізичного здоров'я, формування особистості, емоційна підтримка, задоволення соціальних та освітніх потреб;

- сім'я: забезпечення фінансової підтримки, житлові умови, навички догляду та навчання дитини, вирішення емоційних проблем, подолання соціальної ізоляції;

- фахівці із супроводу та реабілітації: профілактика та підтримання здоров'я дитини, розроблення, впровадження та застосування спеціальних методів освіти і виховання дітей та батьків, забезпечення допомоги, інформування про ресурси, сімейна та групова робота, захист інтересів дітей та сім'ї;

-представники законодавчої та виконавчої влади: створення та впровадження відповідної системи захисту прав та обов'язків дітей з інвалідністю та їх сімей;

- суспільство: зміна ставлення до дітей з інвалідністю та сімей з дітьми з інвалідністю, зменшення впливів, що шкодять здоров'ю та життєдіяльності людини, створення дружнього для осіб з інвалідністю соціального середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конвенція про права осіб з інвалідністю. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text
2. Грищенко С.В., Михієнко Л.П. Соціальна реабілітація дітей з особливими освітніми потребами. 2023. С. 25-31. URL: <http://surl.li/srijhk>

Руслана КРАВЧЕНКО,
здобувачка вищої освіти

Науковий керівник: Дмитро МЕЛЬНИЧУК,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри психології та соціального забезпечення
(Державний університет «Житомирська політехніка»)

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕБІГУ КРИЗ СТОСУНКІВ У СІМ'ЯХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Події війни та життя в умовах постійного стресу, реальної загрози життю та здоров'ю, змінили природній процес життєдіяльності українських сімей. Спричинена війною соціальна ситуативна криза тією чи іншою мірою вплинула на становище родин, дитячо-батьківські відносини, сімейні стосунки та психологічний стан членів сім'ї. Трагічні події у державі, загибелі військових та цивільних, руйнування інфраструктури, вимушені переміщення, необхідність підтримувати сімейні стосунки на відстані, обмеження прав і свобод та відсутність відчуття безпеки загострюють проблеми сімей, послаблюють шлюбні та родинні зв'язки, провокують розгортання криз стосунків. Особливо вразливими до криз стосунків є сім'ї українських військовослужбовців, які через необхідність одного чи кількох членів сім'ї виконувати службові обов'язки стикаються із відчуттям безпорадності, страхом та тривогою через ймовірність втрати близької людини.

За результатами проведеного дослідження можемо констатувати, що натепер відсутня необхідна кількість досліджень щодо впливу війни на стосунки у сім'ях. Втім, ця проблематика є предметом вивчення зарубіжних вчених: Е. Берджесса, Дж. Шваба, Дж. Айс, К. Хаузер, Л. Граціано. В Україні увага дослідників зосереджена, здебільшого, на кризових явищах та

конфліктності у родинах учасників АТО/ООС (дослідження фахівців Інституту демографії та проблем якості життя НАНУ, розробки Науково-дослідного центру гуманітарних проблем Збройних Сил України). У своїх дослідженнях автори оперують поняттями «сімейна криза», «криза сімейного розвитку», «криза стосунків у сім'ї».

Криза сімейного розвитку – це психологічний стан сім'ї, що супроводжується депресивністю, незадоволеністю сімейними стосунками, складним вирішенням проблем особистісного та міжособистісного характеру та пов'язаний із переходом сім'ї з однієї фази розвитку в іншу [3, с. 29]. Натомість, сімейна криза – явище загострення родинних суперечностей, різкого погіршення ритму сімейного життя, коли звичні способи реагування членів родини не розв'язують проблеми [5, с. 106].

Сім'ї військовослужбовців – категорія сімей, члени яких постійно стикаються із особливостями побудови стосунків через специфіку несення служби у Збройних Силах України. Серед соціально-психологічних особливостей сімей військовослужбовців такі:

- підпорядкованість укладу сімейного життя специфіці несення служби;
- високий рівень адаптивності до змін оточення та, як наслідок, стресостійкість до соціальних проблем облаштування на новому місці;
- соціальна деривація, обмеженість контактів через специфіку несення служби чи часті зміни місця проживання;
- емоційна стійкість і витримка дружин військових;

- значущість домашнього затишку для військовослужбовця через високу напруженість, відповідальність, складні умови несення служби [1, с. 237].

Сім'ї військовослужбовців особливо вразливі до розгортання та ускладненого перебігу нормативних та ненормативних криз стосунків під час війни, адже через тривалу відсутність одного з членів подружжя загострюються психологічні, емоційні, побутові, сексуальні проблеми в родинях. Як стверджує Л. Слюсар, часто відбувається поступова руйнація шлюбних зв'язків, що у перспективі призводить до зростання рівня розлучуваності [4, с. 11].

Вагомим чинником, що призводить до криз стосунків та конфліктів у родинях, є трансформація сімейних ролей, коли обов'язки одного члена родини переймає інший, наприклад, дружина виконує функції батька. Як наслідок, повернення чоловіка до системи сімейних стосунків може спричиняти ускладнення у спілкуванні та бути причиною конфліктів. Під впливом психотравмуючих подій, проживання в режимі «виживання» та необхідності забезпечення базових потреб, почасти, у родинях накопичена агресія виливається на більш слабких та беззахисних: дітей, жінок, людей літнього віку [6, с.558].

На розгортання криз стосунків у родинях військових значний вплив має надмірна нервово-психічна напруга через війну, зростання «сімейної тривоги», що стає основою для гострих афективних реакцій, розвитку реактивної депресії. Гострі, повторювані психотравмуючі переживання можуть призводити до різного типу клінічних патологій. Порушення життєдіяльності сім'ї гальмує розвиток особистості, обумовлює виникнення стану незадоволеності. Війна загострила проблеми у площині взаємин

військовослужбовців та їх літніх батьків, оскільки через мобілізацію та тривалу відсутність зменшується обсяг економічної та інструментальної підтримки. Через загибель воїнів родини часто стикаються з кризою втрати члена сім'ї, набуваючи складного та глибокого емоційного досвіду. Контекст же воєнного конфлікту надає горюванню особливо гострого характеру, що зумовлюється природою втрати, її раптовістю та масштабністю [2, с. 137].

Сім'я, як традиційний та стійкий інститут суспільства, відіграє важливу роль у збереженні населення, психоемоційній підтримці у період війни. Результати проведеного дослідження підтверджують, що сім'ї українських військовослужбовців відрізняються рядом соціально-психологічних особливостей. При цьому, війна загострює сімейні суперечності та проблеми, стає однією з причин вразливості до розгортання та ускладненого перебігу нормативних та ненормативних криз стосунків. Тож, високої актуальності набуває необхідність подальших досліджень щодо особливостей відносин у сім'ях військовослужбовців під час війни, віднаходження ефективних шляхів та засобів подолання криз стосунків у сім'ях військовослужбовців, розроблення ефективних програм психологічної підтримки та соціальної допомоги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лелека Р.О., Миропольцева Н.І. Профілактика та вирішення конфліктів у сім'ях військовослужбовців. *Габітус*. Випуск 60. 2024. С. 236-239.
2. Парасей-Гочер А.О., Зуйков В.О. Особливості переживання втрати членами сім'ї загиблого воїна. *Габітус*. Випуск 55. 2023. С. 131-138.

3. Посвістак О.А. Психологічні концепції представників основних шкіл психології та напрямів системної сімейної психотерапії як підґрунтя становлення психології сім'ї. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. Вип. 4. С. 162-167.

4. Слюсар Л. Українська сім'я в умовах війни. *Демографія та соціальна економіка*. 2023. № 2 (52). С. 3-20.

5. Столярчук О.А. Психологія сучасної сім'ї : навч. посіб. Кременчук: ПП Щербатих О. В., 2015. 136 с.

6. Шинкаренко І. Сім'я в умовах війни: психологічні, психосоціальні та психопатологічні проблеми. *Науковий вісник ДДУВС*. 2022. Спеціальний випуск № 2. С. 550-557.

Діана ТАРАНЕНКО,
здобувачка вищої освіти

Науковий керівник: Дмитро МЕЛЬНИЧУК
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри психології та соціального забезпечення
(Державний університет «Житомирська політехніка»)

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Війна принесла біль, втрати та масштабні руйнування. Через воєнні дії багато хто був змушений залишити власні домівки задля рятування життя та життя своїх рідних. Тож питання соціального захисту внутрішньо переміщених осіб є нагальним для практики соціального забезпечення та актуальним для наукового вивчення.

Згідно із Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», внутрішньо переміщеною вважається особа, яка є громадянином України, іноземцем або особою без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [1]. Цей закон визначає правовий статус внутрішньо переміщених осіб (ВПО), гарантує їм рівні права з іншими громадянами, передбачає механізми соціального захисту та підтримки.

Внутрішньо переміщені особи стикаються з низкою проблем, серед яких труднощі з пошуком роботи, обмежений доступ до медицини та соціальних послуг, відсутність житла. Відповідно до

даних Державної служби статистики України, рівень безробіття серед ВПО значно вищий, ніж у загальному населенні. Ці фактори ускладнюють процес адаптації та зумовлюють потребу у спеціальних програмах інтеграції та реабілітації (табл. 1).

Таблиця 1

Фактори, що впливають на соціальну вразливість ВПО

<i>Соціально-економічні</i>	<i>Психологічні</i>	<i>Інші</i>
втрата майна та житла; безробіття внаслідок вимушеної міграції; труднощі в отриманні соціальних послуг через процедуру оформлення документів та реєстрації на новому місці проживання.	стрес; почуття невизначеності; відчуження та ізоляція.	можлива дискримінація з боку місцевого населення; вік; стан здоров'я.

Джерело: узагальнено на основі [1-3]

Основними проблемами соціального захисту ВПО є відсутність необхідних обсягів ресурсного забезпечення, а також корупційні ризики. Місцеві органи влади часто не мають достатніх фінансових ресурсів для ефективної підтримки ВПО. Також бракує прозорих процедур для отримання допомоги, що підвищує рівень недовіри до державних інституцій.

Для покращення ситуації необхідно розробити нові підходи до соціального захисту внутрішньо переміщених осіб. Зокрема, доцільно створити ефективні програми працевлаштування, розширити можливості для навчання та перекваліфікації. Інтеграція міжнародного досвіду, наприклад, системи соціальних ваучерів, що надає можливість людям отримати певні товари чи послуги без оплати або зі значною знижкою, чи проєктів суспільно

корисної праці, може сприяти розвитку сталих моделей допомоги ВПО.

Система соціального захисту внутрішньо переміщених осіб є важливим елементом соціальної політики держави, в якій важливу роль відіграють як державні програми, так й ініціативи міжнародних організацій, що надають додаткові ресурси та допомогу. Економічні виклики, інфляція та потреба у робочих місцях потребують постійного вдосконалення підходів. Досвід інших країн та адаптація міжнародних практик можуть допомогти посилити підтримку, сприяти інтеграції ВПО у громади та забезпечити гідні умови життя. Лише комплексний підхід дасть змогу досягти соціальної стабільності та успішної реінтеграції внутрішньо переміщених осіб у суспільство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20 жовтня 2014 року, №1706 // Відомості Верховної ради України: 2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>
2. Про здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам: Постанова Кабінету Міністрів України від 5 листопада 2014 року № 637: 2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/637-2014-%D0%BF#Text>
3. Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 5 березня 2015 року № 245-VII // Відомості Верховної ради України: 2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/245-19#Text>

Ірина Гайдай,
*кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач
кафедри педагогічних технологій та мовної
підготовки,
Державний університет «Житомирська
політехніка»,*

Яна Данилівська,
*спеціаліст першої категорії,
викладач іноземної мови
Головинського вищого професійного училища
нерудних технологій*

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ У НАВЧАННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Сучасний етап розвитку освіти характеризується активною інтеграцією цифрових технологій у всі аспекти навчального процесу. Цифровізація торкається не лише організаційних аспектів викладання, але й суттєво змінює зміст та методи навчання. В умовах глобалізації та зростання ролі англійської мови як засобу міжкультурної комунікації, викладачі англійської мови зіштовхуються з новими викликами і можливостями. У цьому контексті підготовка викладача англійської мови повинна відповідати сучасним вимогам, включаючи не лише лінгвістичну та педагогічну компетентність, але й високий рівень цифрової грамотності.

Цифрові технології відкривають нові горизонти для викладання іноземних мов, зокрема завдяки інтерактивним платформам, віртуальним класам, мобільним додаткам і мультимедійним ресурсам. Однак, незважаючи на величезний потенціал цифрових інструментів, їх впровадження в освітню діяльність викликає ряд питань. Серед них – недостатній рівень

підготовки педагогів до роботи з цифровими платформами, брак технічних ресурсів та складність адаптації традиційних методик до нових умов [1].

Цифровізація освіти стає важливим трендом у сучасному світі, трансформуючи традиційні підходи до навчання і відкриваючи нові перспективи для викладачів та студентів. Використання цифрових технологій у процесі викладання дозволяє створити інтерактивне і динамічне освітнє середовище, яке підтримує гнучкість, індивідуалізацію навчання та забезпечує доступ до величезного масиву освітніх ресурсів.

Однією з ключових можливостей цифровізації є підвищення доступності освіти. Завдяки онлайн-платформам, віртуальним класам та дистанційному навчанню здобувачі освіти з будь-якої точки світу можуть отримати доступ до освітніх матеріалів і курсів, які раніше були недоступними. Це особливо актуально для здобувачів освіти, які живуть у віддалених регіонах або мають обмежений доступ до якісної освіти.

Цифрові інструменти також дозволяють індивідуалізувати навчальний процес, адаптуючи його до потреб і темпу навчання кожного здобувача освіти. Викладачі мають можливість використовувати інтерактивні завдання, мобільні додатки та онлайн-тести для більш ефективного навчання здобувачів освіти, що сприяє кращому засвоєнню матеріалу [2].

Проте, цифровізація несе і значні виклики. Перш за все, вона вимагає від викладачів нових компетенцій – цифрової грамотності, вміння працювати з освітніми платформами, створювати інтерактивний контент і використовувати онлайн-інструменти для оцінювання знань. Багато викладачів зіштовхуються з труднощами адаптації до нових технологій через

відсутність належної підготовки чи технічної підтримки. Це вимагає розробки та впровадження нових програм професійного розвитку викладачів, що допоможе їм ефективно використовувати цифрові інструменти.

Іншим важливим викликом є цифрова нерівність – не всі учасники освітнього процесу мають рівний доступ до технологій та інтернету, що створює проблеми для тих, хто навчається або викладає у менш забезпечених регіонах.

Таким чином, цифровізація освіти пропонує великі можливості для покращення якості навчального процесу, але водночас вимагає від освітян гнучкості та готовності адаптуватися до змін. Підвищення рівня цифрових компетенцій викладачів, а також забезпечення рівного доступу до технологій є критично важливими умовами успішної реалізації потенціалу цифрової освіти.

Зі зростанням впливу цифрових технологій викладач перетворюється на цифрового модератора, чия роль полягає не стільки в передачі знань, скільки в організації освітнього середовища, яке підтримує активне, самостійне навчання здобувачів освіти. Основними змінами в ролі викладача є такі:

- Фасилітатор або наставник: викладач більше не є єдиним джерелом знань. Завдяки доступу до інформаційних ресурсів в Інтернеті здобувачі освіти можуть знаходити знання самостійно. Роль викладача тепер полягає в тому, щоб направляти здобувачів освіти, допомагати їм критично оцінювати інформацію, вирішувати проблеми і розвивати навички самостійного навчання.

- Цифровий модератор: викладач управляє цифровими навчальними платформами (Moodle, Google Workspace for

Education тощо), онлайн-інструментами для комунікації, а також ресурсами, що використовуються в дистанційному та змішаному навчанні. Він створює завдання в цифрових середовищах, модерує онлайн-дискусії та контролює прогрес здобувачів освіти за допомогою цифрових інструментів.

- Розробник навчальних матеріалів: традиційні підручники доповнюються цифровими ресурсами: інтерактивними відео, онлайн-тестами, віртуальними лабораторіями тощо. Викладач повинен уміти розробляти, налаштовувати і використовувати такі матеріали, щоб підтримувати мотивацію та інтерес здобувачів освіти до навчання.

- Оцінювач у цифровому середовищі: окрім класичних форм оцінювання, викладач має вміти застосовувати автоматизовані системи перевірки знань, аналізувати результати тестів у реальному часі та надавати зворотний зв'язок через цифрові платформи. Це дозволяє прискорити процес оцінювання та зробити його більш прозорим і адаптивним до потреб здобувачів освіти.

- Постійний учень: Щоб залишатися актуальним у цифровому світі, викладачі повинні постійно оновлювати свої знання і вміння. Це передбачає участь у програмах підвищення кваліфікації, освоєння нових технологій та їх інтеграцію в освітній процес. Безперервне навчання стає важливою частиною професійного розвитку викладача.

Онлайн-платформи дозволяють організовувати навчальний процес повністю дистанційно або у змішаному форматі. Серед найпопулярніших платформ:

- Google Classroom – система для управління навчальними матеріалами, де викладач може організувати завдання, тести та обговорення.

- Moodle – гнучка система для створення навчальних курсів, що підтримує інтеграцію різних мультимедійних ресурсів та інструментів для оцінювання.

Мобільні додатки забезпечують доступ до навчальних матеріалів у будь-який час та з будь-якого місця, що дозволяє студентам удосконалювати свої навички самостійно. Найпопулярніші додатки для вивчення англійської мови включають:

- Duolingo – інтерактивний додаток для вивчення англійської з використанням гейміфікації. Пропонує практичні завдання для розвитку навичок слухання, читання, письма та говоріння.

- Memrise – додаток для вивчення лексики за допомогою асоціативних методик та інтерактивних вправ.

- Babbel – платформа для розвитку мовленнєвих навичок через діалоги та практичні вправи.

Вивчення мови часто вимагає розвитку навичок аудіювання, тому відео- та аудіоконтент є надзвичайно корисним для занять. Серед основних інструментів:

- YouTube – величезний ресурс навчальних відео з англійської мови, уроків від викладачів та мовних каналів.

- TED Talks – платформа з лекціями на різні теми англійською мовою, що допомагає студентам практикувати аудіювання та збагачувати словниковий запас.

- Podcasts – аудіоплатформи, де можна знайти подкасти на різні теми англійською мовою, такі як *BBC Learning English* або *The English We Speak*.

- Лабораторія Randall's ESL Cyber Listening Lab – онлайн- ресурс, створений для розвитку навичок аудіювання у вивченні англійської мови.

- EnglishCentral – віртуальна лабораторія, що пропонує відео- уроки з інтегрованою системою перевірки вимови.

Для залучення здобувачів освіти до активного навчання використовуються цифрові ресурси, що дозволяють інтерактивно виконувати завдання або грати в мовні ігри. Деякі з них:

- Kahoot! – платформа для створення інтерактивних вікторин і тестів, яка підтримує гейміфікацію та змагання між учасниками.

- Quizlet – інструмент для створення флеш-карт і тестів на основі нової лексики або граматичних правил.

- Storybird – платформа для створення власних історій англійською мовою, яка розвиває креативність та письмо.

Соціальні мережі також стають інструментами для вивчення мови, оскільки забезпечують постійну комунікацію англійською. Серед них:

- Facebook, Instagram – на цих платформах створюються тематичні групи для спілкування англійською мовою, а також профілі, присвячені вивченню англійської з щоденними постами та завданнями.

- Telegram, WhatsApp – месенджери використовуються для групових чатів англійською, де можна практикувати мову у неформальній обстановці та отримувати швидкий зворотний зв'язок.

Використання цифрових словників значно спрощує процес пошуку нових слів та їх значень. Найпопулярнішими є:

- Cambridge Dictionary – надає точні визначення англійських слів, їх вимову, приклади вживання та переклад на інші мови.

- Linguee – поєднує функції словника та контекстного перекладача з численними прикладами вживання.

- Google Translate – популярний інструмент для швидкого перекладу текстів, хоч і менш точний у порівнянні з професійними словниками.

Підготовка викладача до уроку англійської мови в умовах сучасної освіти має бути комплексною і адаптованою до нових вимог і технологій. Зміст і форми підготовки повинні враховувати як традиційні методики навчання, так і інноваційні цифрові інструменти, що забезпечують ефективність навчального процесу.

Використання цифрових інструментів у навчанні англійської мови представляє собою значний прогрес у сучасному освітньому середовищі. Цифрові інструменти дозволяють адаптувати навчальні матеріали до індивідуальних потреб здобувачів освіти. Це створює можливості для персоналізації навчання, що може сприяти кращому розумінню і засвоєнню матеріалу [3].

Отже, цифрова освіта має значний позитивний вплив на сучасних здобувачів освіти, сприяє підвищенню якості знань, формуванню високоякісних кадрів для ринку праці й забезпеченню доступу до новітніх технологій та знань. Тому, важливо продовжувати розвивати та підтримувати цей процес для досягнення кращих результатів у навчанні та формуванні майбутнього покоління кваліфікованих фахівців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Биков В.Ю., Буров О.Ю. Цифрове навчальне середовище: нові технології та вимоги до здобувачів знань / Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: Збірник

наукових праць. Київ-Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2020. Випуск 55. С. 11-

21. URL: <https://www.molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/2434>

2. Гончарова І.П. Цифрові технології в освіті як засіб покращення доступності та ефективності навчання. URL: <http://surl.li/mhoxb>.

3. Цифрова компетентність вчителя DigCompEdu [Електронний ресурс].

– URL:

<http://dystosvita.blogspot.com/2018/04/digcompedu.html>.

Катерина ЛИСЮК,
освітній рівень - магістр
студентки групи ЗКРПМ-1
(Житомирська політехніка)

МЕНТАЛЬНЕ ЗДОРОВ'Я У ТRENДАХ ПСИХОЛОГІЧНОЇ НАУКИ

Ментальне здоров'я є фундаментальним елементом благополуччя людини, адже воно визначає її здатність справлятися з життєвими труднощами, зберігати емоційну рівновагу, підтримувати стосунки та адаптуватися до змін у сучасному світі. Емоційна стійкість і здатність керувати своїми думками та почуттями забезпечують основу для досягнення особистих і професійних цілей. Водночас порушення ментального здоров'я можуть негативно впливати на всі аспекти життя, від особистого благополуччя до загальної соціальної динаміки.

Проблема підтримки ментального здоров'я стає особливо актуальною у зв'язку з глобальними процесами, такими як урбанізація, глобалізація та стрімкий розвиток цифрових технологій. Урбанізація, з її інтенсивним ритмом життя, тиском інформації та обмеженням простору для відпочинку, часто стає причиною підвищення рівня стресу. Глобалізація створює нові можливості для комунікації та розвитку, але водночас призводить до культурних, економічних і соціальних змін, які можуть бути стресогенними.

Розвиток технологій, зокрема соціальних мереж, цифрових платформ і мобільних додатків, значно вплинув на наше повсякденне життя. З одного боку, ці інструменти надають нові ресурси для підтримки ментального здоров'я, наприклад, онлайн-консультації та програми для управління стресом. З іншого боку, надмірне використання цифрових платформ часто стає причиною

інформаційного перевантаження, залежності від соціального схвалення та зростання тривожності.

Психологічна наука активно реагує на ці зміни, пропонуючи нові підходи до профілактики та подолання негативного впливу сучасного способу життя на психіку. Вона досліджує, як допомогти людям зберігати емоційну рівновагу, розвивати стресостійкість та адаптуватися до швидкозмінного середовища. Особлива увага приділяється розробці інтегрованих програм підтримки ментального здоров'я, які враховують вплив соціальних, економічних і культурних факторів. Таким чином, турбота про ментальне здоров'я стає не лише індивідуальним завданням, а й пріоритетом для всього суспільства.

Сучасні виклики для ментального здоров'я

Сучасний світ формує низку викликів, що суттєво впливають на емоційний стан людини. Урбанізація змінює спосіб життя, створюючи умови, в яких людина часто стикається з перевантаженням інформацією, шумовим забрудненням, тиском дедлайнів і дефіцитом соціальної взаємодії. Велике місто, незважаючи на можливості, які воно надає, часто стає джерелом хронічного стресу.

Соціальна ізоляція є ще одним серйозним викликом. Її посилення спостерігається через пандемії, розвиток дистанційної роботи та надмірне використання соціальних мереж. Люди, позбавлені регулярного фізичного контакту, відчувають самотність, яка, у свою чергу, сприяє розвитку тривожних і депресивних станів.

Економічні труднощі також відіграють значну роль. Нестабільність на ринку праці, інфляція та боргові зобов'язання створюють постійне відчуття невизначеності та сприяють

професійному вигорянню. Цей стан, який характеризується емоційним виснаженням, втратою мотивації та інтересу до роботи, сьогодні набув масштабу глобальної проблеми.

Ключові тренди у психологічній науці щодо підтримки ментального здоров'я

Для подолання викликів, що постають перед ментальним здоров'ям, психологічна наука пропонує інноваційні рішення.

Цифровізація психологічної допомоги стає одним із ключових напрямів. Мобільні додатки, онлайн-консультації та платформи для психотерапії забезпечують доступ до підтримки незалежно від географічного розташування. Технології штучного інтелекту дозволяють проводити попередню діагностику емоційного стану та пропонувати персоналізовані рекомендації.

Превентивний підхід акцентує увагу на формуванні навичок стресостійкості ще до появи серйозних проблем. У школах та університетах впроваджуються програми з психологічної освіти, які допомагають молоді навчитися керувати емоціями та підтримувати баланс між роботою і відпочинком.

Розвиток групових терапевтичних форматів сприяє створенню безпечного простору для спілкування та обміну досвідом. Групи підтримки та терапевтичні тренінги є ефективними у боротьбі із самотністю та емоційною ізоляцією.

Міждисциплінарний підхід дозволяє глибше зрозуміти проблеми ментального здоров'я. Психологія співпрацює з нейробіологією, соціологією та економікою, щоб створити комплексні програми підтримки благополуччя, які враховують біологічні, соціальні та економічні фактори.

Дослідження у сфері ментального здоров'я відіграють важливу роль у розвитку суспільства, адже саме від емоційного

благополуччя людей залежить їхня здатність ефективно працювати, будувати гармонійні стосунки та брати участь у житті громади. Розуміння механізмів впливу сучасних викликів на психіку дозволяє розробляти практичні рішення, спрямовані на збереження та покращення ментального здоров'я.

Перспективи розвитку нових методів підтримки емоційного благополуччя охоплюють цифровізацію психологічної допомоги, превентивні програми та інтеграцію міждисциплінарних підходів. Використання технологій, таких як мобільні додатки чи штучний інтелект, відкриває нові можливості для доступу до психологічної підтримки. Водночас важливим залишається створення умов, які сприяють формуванню стійкості до стресу та збереженню психологічної рівноваги у повсякденному житті.

Розуміння важливості ментального здоров'я має стати пріоритетом для кожної людини, адже лише завдяки його збереженню можливо досягти гармонії з собою та світом. Турбота про власне емоційне благополуччя, а також підтримка інших у складних обставинах є кроками до створення здорового, продуктивного та стійкого суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Давидова, Н. В. (2021). Вплив соціальних мереж на психічне здоров'я підлітків: аналіз сучасних досліджень. *Психологія розвитку і освіти*, 14(1), 56-72.
2. Іванова, Л. П. (2020). Ментальне здоров'я молоді в умовах цифрової трансформації: нові виклики та можливості. *Науковий журнал «Психологія і сучасність»*, 34, 103-114.
3. «Використання соціальних мереж і ментальне здоров'я: глобальна перспектива» – *Journal of Health Psychology*.

4. Левченко, І. О., Гресь, О. М. (2020). Вплив цифрових технологій на психічне здоров'я: огляд сучасних досліджень. Психологія і суспільство, 28(4), 112-126.

Сніжана СПІВАК,

*магістрантка другого року навчання
(Державний університет
«Житомирська політехніка»)*

ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ОСІБ З ПСИХІЧНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Сучасна теорія та практика психологічної служби характеризується все більшим розвитком реабілітаційного підходу не тільки в рамках профілактики здорового населення, а й підтримуючої та корекційної роботи з особами, що страждають на психічні порушення. У рамках цього напряму використовується індивідуальний підхід до людини, що опосередковує всі реабілітаційні дії через її особистість, вивчення психіки з урахуванням складності її будови, патології та своєрідності внутрішніх та зовнішніх зв'язків [2, с. 27].

Психологічна реабілітація – це комплекс заходів корекційного та відновлювального характеру, метою яких виступає відновлення психічного здоров'я і корекція відхилень у розвитку особистості. Це цілий спектр різноманітних заходів, що дозволяють відновити психологічну рівновагу, усунути наслідки серйозного стресу, допомогти людині повернутися до повноцінного життя або зберегти здоров'я на поточному рівні. Це невід'ємний інструмент лікування різноманітних залежностей, фобій, захворювань, що безпосередньо пов'язані з роботою нервової системи [2, с. 17; 7, с. 91-92].

Окремі аспекти реабілітації як цілеспрямованої діяльності з особистістю щодо повернення або відновлення втрачених чи натомість придбаних у ході процесу соціалізації вмінь та навичок

розглядали у своїх працях такі зарубіжні науковці, як Р. Deegan [7], S. Newman, L. Steed, K. Mulligan [8], M. Rosenberg [9]. Роботи багатьох вітчизняних науковців також привертають увагу, зокрема хотілося б виділити напрацювання Л. Романченко та О. Чубко, які охарактеризували роль психосоціальної реабілітації [6]. Особливостям реабілітації людей, що страждають на психічні порушення свої роботи присвятили Е. Крайніков, Є. Прокопович [5]. Г. Пріб у своїх працях розглядав психологічну реабілітацію, як складову частину комплексної реабілітації [4].

Порушення психічного характеру представляють собою широкий спектр патологій, спровокованих зміною психіки людини. Ці зміни прямо чи опосередковано впливають на спосіб життя людини в соціумі, її працездатність, здатність виконувати щоденні завдання та адекватно сприймати події, що відбуваються навколо. Такі порушення здатні серйозно деструктивно впливати на загальну якість життя людини: її соціальні взаємодії, можливість самореалізації, виконання щоденних завдань і адекватне сприйняття того, що відбувається навколо [2, с. 39-40; 3, с. 77].

Варто звернути увагу, що через проблеми із психічним здоров'ям за 9 місяців 2024 року до спеціалістів звернулися понад 353 тисячі українців. Це понад утричі більше за показники минулого року [10].

Найчастішими скаргами були такі:

- тривожні стани, нервовість або напруженість (150 тисячі);
- будь-які порушення сну (безсоння, надмірна сонливість, сонні паралічі тощо) – 98 тисяч;
- інші симптоми змін у психічному здоров'ї – 58,6 тисячі;
- зміни у настрої – 20,7 тисячі;

- незвична поведінка або симптоми порушень психіки у дітей – 15,1 тисячі;
- гостра реакція на стреси – 14,5 тисячі;
- порушення пам'яті – 12,9 тисячі;
- поява шкідливих залежностей (алкогольна залежність, тютюнопаління, залежність від ігрових автоматів) – 10,1 тисячі;
- поява надмірної роздратованості чи злості – 6,5 тисячі;
- психічний стан або незвична поведінка літніх людей – 6,3 тисячі.

Сучасне розуміння реабілітаційної діяльності поєднує в комплексну підтримку та супровід соціально-економічні, медичні, психологічні, педагогічні, юридичні, професійні та інші заходи, метою яких є якнайшвидше і найповніше відновлення втрачених людиною тих чи інших функцій, особистого та соціального статусу [1, с. 97]. Психічні порушення відрізняються великою варіабельністю як за клінічними особливостями, що характеризуються певними проявами психічної дезорганізації, в більшій або меншій мірі, так і за ступенем вираженості цих особливостей.

У центрі реабілітаційної роботи психолога лежить розуміння того, що психічне порушення – це проблема всієї особистості людини, що складається з тіла, розуму та емоцій. Вважаючи, що емоційний та інтелектуальний стан відіграє істотну роль як у сприйнятливості до порушення, так і реабілітації цього порушення. Якщо порушення переходить у хронічний стан, це свідчить про те, що в житті конкретної людини залишаються невирішені проблеми, пов'язані з повтором стресорів, її індивідуальних емоційних реакцій на них, придушення природних захисних механізмів організму, що створює умови для

прогресування порушення психіки. Завдання, що стоять перед спеціалістами, зобов'язують враховувати і те, наскільки сама людина вірить у можливість свого одужання і в свою здатність вирішувати емоційні проблеми. Психологічні методи, що впливають на всі елементи особистісної системи, включаючи фізичну, душевну та емоційну рівновагу, дозволяють утримувати людину з психічним порушенням у стані ремісії [5, с. 51-52]

Враховуючи, що кожна людина впливає як на виникнення певного психічного порушення, так і на своє здоров'я, допомога включає розуміння того, які деструктивні методи сприяли виникненню порушення. Проводиться робота з активізацією стресових ситуацій, з якими довелося зіткнутися до встановлення діагнозу. Розбір цих ситуацій, розмова про роль людини у виникненні в неї порушення може стати ще одним етапом на шляху реабілітації. Досвід такої роботи показує, що участь людини може проявлятися по-різному: хтось сам створює таку ситуацію або не перешкоджає її розвитку, хтось відмовляється визнавати свої межі можливого, хтось підпорядковує своє життя чужим інтересам, витрачаючи свої сили, хтось сприяє виникненню хвороби, реагуючи на стрес почуттям безпорадності та безнадійності. І тоді метою психологічної реабілітації стає виявлення деструктивної моделі поведінки, яку потрібно змінити. Усвідомивши стресові ситуації у житті і, знайшовши нові, більш ефективні способи взаємодії із ними, особистість вивільняє внутрішню енергію, необхідну їй для боротьби з психічними порушеннями.

Таким чином, психологічна реабілітація осіб з психічними порушеннями допомагає приймати таку людину, заглядати в глибини її психічних процесів, розвивати любов і повагу,

вивільняти енергію для підтримки здоров'я, бачити якісні характеристики життя за кількісними, оцінювати значення страждань та труднощів, проходити шляхи до внутрішніх змін та рівноваги через досвід життя з певним порушенням, зберігаючи якомога якісніший стан ремісії, або полегшуючи шлях і страждання через психологічну підтримку людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамов В. А. Медико-соціальна реабілітація хворих з психічними розладами : Керівництво для лікарів-психіатрів, психологів, соціальних працівників. Донецьк : Каштан, 2006. 268 с.

2. Бойко Г. М. Реабілітаційна психологія : посібник [для студ. вищ. навч. закл.] – Полтава : АСМІ, 2010. – 240 с.

3. Кризова психологія: навчальний посібник / за заг. ред. проф. О. В. Тімченка. – Харків : НУЦЗУ, 2010. – 401 с.

4. Оверчук В. А. Реабілітаційна психологія: навчальний посібник для студентів ВНЗ. – Вінниця : Міленіум, 2007. – 295 с.

5. Приб Г. А. Психологічна реабілітація як складова комплексної медико-соціальної реабілітації психічно хворих. Етіологія, патогенез, клініка та лікування психічних розладів. URL: <https://uvnprn.com.ua/upload/iblock/535/535453bf0ca73d611a8714fa3f60a3d5.PDF>.

6. Ревука Т. О., Крайніков Е. Г., Прокопович Є. М. Особливості ресоціалізації та реабілітації осіб, хворих на психічні розлади. Психологія. Педагогіка. Соціальна робота. 2013. № 1 (7). С. 51–52.

7. Чубко О. Б., Романченко Л. В. Роль та місце психосоціальної реабілітації в системі психіатричної допомоги. Нейро News. 2012. № 3 (38).

8. Deegan P. Recovering our sense of value after being labeled mentally ill. *Journal of Psychosocial Nursing*. 1993. No. 31 (4). P. 7–11.
9. Newman S, Steed L, Mulligan K. Selfmanagement interventions for chronic illness. *Lancet*, 2004. 364 p.
10. Rosenberg M. *Conceiving the Self*. New-York : Basic Books, 1979. 319 p.

Галина КОЛОМІЄЦЬ,
магістр II курсу, групи ЗКРПМ-1,
053

*«Психологія» (Державний університет «Житомирська
політехніка»)*

ІНТЕГРАЦІЯ ВЕТЕРАНІВ ЗСУ У ЦИВІЛЬНЕ ЖИТТЯ

У реаліях сучасної України важливо чітко розуміти: хто саме є ветеранами війни і якої допомоги вони потребують. Аналізуючи законодавчу базу, ми визначаємо, які категорії громадян є ветеранами і які потреби вони мають, щоб правильно скоординувати надання їм психологічної допомоги та подолати перешкоди, що стоять перед інтеграцією в мирне життя.

Ветеранами війни є особи, які брали участь у захисті Батьківщини чи в бойових діях на території інших держав. До ветеранів війни належать: учасники бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни, учасники війни [2].

З появою поняття ветерана війни, з'являється і ряд проблем, які потрібно допомагати вирішувати в цивільному житті: виявити самооцінку стану здоров'я ветеранів; проблеми з порозумінням у сім'ї; проблеми у спілкуванні з друзями; відсутність кваліфікованої психологічної допомоги; виявити та описати основні проблеми, що турбують ветеранів після повернення із зони бойових дій; охарактеризувати трудову зайнятість ветеранів і визначити, яким чином від'їзд в зону бойових дій позначився на їхньому працевлаштуванні; з'ясувати рівень обізнаності, досвід користування та задоволеність державними програмами та пільгами, що спрямовані на підтримку ветеранів та їхніх сімей; незадоволеність державною політикою/владою; продовження війни, відчуття, що війна не змінює звичок цивільних людей.

Дослідники Т. І. Єреміна, Н. П. Крюков, Ю. Ю. Логінова свідчать, що адаптація учасників бойових дій до умов цивільного життя характеризується напруженими відносинами між ними та суспільством. Абсолютна більшість ветеранів негативно ставляться до представників влади, вважають, що держава обманула їх. Суспільство ж ставиться до ветеранів з нерозумінням та побоюванням, що посилює реакцію ветеранів на незвичні умови, які вони оцінюють з притаманним їм фронтовим максималізмом. [4, 117с.].

На сьогоднішній день психологія пропонує різноманітну систему методів інтеграції ветеранів у мирне життя. Один з таких методів – метод бесіди, який має розкрити основні запити, проблеми, питання.

Для українського суспільства тема ветеранів ЗСУ є надзвичайно актуальною. Дана категорія людей з'явилася в складних умовах розвитку українського суспільства. Адже війна, яка стала трагедією XXI століття із застосуванням зброї масового знищення та ураження, породила воїна знівеченого не тільки фізично, але й психологічно. Повертаючись, у цивільне життя, ветеран в першу чергу бореться із собою, сприйняттям себе, а в другу – це суспільство, яке має його реабілітувати, інтегрувати, пристосувати до нових умов життя. Саме через метод бесіди можливо отримати інформацію, яка хвилює ветеранів у мирному житті, і визначити як потрібно сприяти у вирішенні ряду проблем, з якими стикаються ветерани.

Науковий метод. Застосування методу бесіди для подолання стресових явищ у ветеранів війни, адаптація у звичайне безвоєнне життя, пошуки себе та застосування свого професіоналізму, таланту для подальшого життя та саморозвитку.

Методи дослідження: теоретичний аналіз літератури, психодіагностичний метод бесіди, засоби та технології. Дослідження проводилося за допомогою методик: бесіда, тестування, опитування.

Розроблено та адаптовано програму для зниження рівня посттравматичного синдрому у ветеранів ЗСУ. Отримані результати дослідження можна використовувати в роботі практичного психолога. Отже, метод бесіда клінічної психології, у роботі з ветеранами ЗСУ, дає можливість, на основі емпіричного методу одержання інформації та на основі вербальної комунікації, з'ясувати, визначити та пропрацювати основні проблематичні питання для ветеранів ЗСУ та допомогти інтегрувати у мирне життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бадик О. П. Бесіда як лінгвістичний феномен: структурні, семантичні, функціональні аспекти. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. 2011. Вип. 28. С. 13–16.
2. Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» статті 4.
3. Туриніна О. Л. *Методологія та методи психологічного дослідження*. Київ: ДП «Видавничий дім «Персонал», 2018. 206 с.
4. Харченко О. І., Мраморнова О. М. Проблеми ветеранів антитерористичної операції на Сході України. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*, 2016 р.

Марина ОКСЮТОВИЧ,
*кандидат філософських наук, завідувач кафедри
 психології та соціального забезпечення
 Державний університет «Житомирська політехніка»*

Валерія КОРШАК,
*здобувачка вищої освіти спеціальності 053 «Психологія»
 освітнього ступеня
 «магістр» Державний університет «Житомирська
 політехніка»*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВОЇ СФЕРИ ПІДЛІТКІВ ПІД ЧАС ВОЄННИХ ДІЙ

У контексті вивчення особливостей переживання підлітками стресових подій під час воєнного конфлікту та розвитку життєстійкості важливо звернути увагу на основні теоретичні узагальнення та результати емпіричних досліджень щодо емоційно-вольової сфери підлітків, вікових криз, а також впливу внутрішніх і зовнішніх факторів на психоемоційні зміни.

Науковці підкреслюють складність чіткого визначення меж підліткового віку, відзначаючи соціально-історичну зумовленість цього періоду, який зазвичай триває від 10-11 років до 14-16 років. У цей час зміни охоплюють усі аспекти розвитку: фізичний, мисленнєвий, соціальний і самосвідомість. Системні біологічні та психологічні зміни, які відбуваються в підлітковому віці, суттєво впливають на подальший розвиток особистості, особливо на здатність до соціальної адаптації та регуляції емоцій [4].

Емоційна сфера підлітків є особливо чутливою. Вони переживають емоційну нестабільність, мінливість настроїв, негативізм, і з огляду на це мають підвищену вразливість до стресових ситуацій.

Водночас, формуються основи самовизначення,

формування образу «Я» та соціальних ролей.

Емоційна поведінка підлітків часто характеризується слабким самоконтролем та імпульсивністю, що може підсилювати їхню реакцію на стрес [3; 6]. Під час нервово-психічного напруження самоконтроль підлітків знижується, що веде до зниження опору стресовим факторам. Відсутність наполегливості й терпіння зменшує активність підлітків перед труднощами, що ускладнює розвиток життєстійкості.

Звичне середовище підлітка може кардинально змінитися через надмірно інтенсивні стресові події, такі як збройні конфлікти. Для нормального розвитку психіки та емоційно-вольової сфери підлітків важливим є відчуття захищеності та безпеки (табл.1).

Таблиця 1

Вплив зовнішніх і внутрішніх факторів на психоемоційний розвиток підлітків

<i>Фактори</i>	<i>Зовнішні</i>	<i>Внутрішні</i>
Позитивний вплив	Соціальна підтримка, стабільність	Розвиток самоконтролю, адаптивні стратегії
Негативний вплив	Стресові події, конфлікти	Емоційна нестабільність, низька стійкість до стресу

Екстремальні події, як правило, порушують це відчуття, що призводить до значного стресу і психотравматичного впливу. Через це руйнується звичний ритм життя, а відновлення внутрішніх ресурсів стає набагато складнішим в умовах надзвичайної ситуації. Тривале перебування в стресових умовах може призводити до розвитку посттравматичних стресових розладів, емоційних і поведінкових порушень, а також астеничного синдрому, депресії, порушення сну та інших психоемоційних

розладів, що можуть впливати на розвиток самосвідомості. Також такий досвід може спотворювати засвоєння соціальних ролей у дорослому житті, наприклад, роль захисника у хлопців може трансформуватися у роль жертви, що, без відповідної психологічної корекції, лише поглиблюватиметься з часом [1].

Дослідження підтверджують, що психотравматичний досвід у підлітковому віці суттєво впливає на психоемоційний розвиток особистості. Наслідки психологічної травми можуть проявлятися у різних аспектах життя: на емоційному рівні це страх, тривожність, депресія та агресія; на когнітивному – погіршення уваги, пам'яті та концентрації; на поведінковому – асоціальна поведінка, конфліктність, залежності та проблеми у міжособистісних стосунках. Підлітки часто виявляють складнощі у вербалізації своїх почуттів, схильність до відчуженості, знижену працездатність та неухважність. У разі сильного стресу може виникати певний регрес у їхньому психічному розвитку, що є захисною реакцією психіки на загрозові ситуації [5].

Дослідження психосоціальної адаптивності підлітків у зоні воєнного конфлікту на Донбасі, проведене ЮНІСЕФ у 2018 році, показало, що психотравматичні події війни впливають на психоемоційний стан підлітків, викликаючи зміни у поведінці та відчутті емоційного благополуччя. Підлітки з вираженими поведінковими проблемами часто демонстрували тимчасове полегшення через такі форми дезадаптивної поведінки, як зловживання алкоголем і наркотиками. Підлітки з інтерналізованими проблемами, навпаки, не проявляли поведінкових відхилень, але відчували зниження емоційного благополуччя і мали підвищену схильність до самогубств, особливо хлопці, які не схильні відкрито проявляти слабкість, але

переживають сильне внутрішнє напруження (табл. 2) [2].

Таблиця 2

Психоемоційні порушення внаслідок психотравматичних факторів

<i>Порушення</i>	<i>Наслідки</i>
Тривожність, депресія	Зниження мотивації, замкнутість
Агресія	Конфлікти з оточенням, асоціальна поведінка
Астенічний синдром	Втома, зниження працездатності
Посттравматичний стресовий розлад	Погіршення адаптивних можливостей

Тривале перебування в екстремальних умовах війни може значно ускладнити перебіг підліткової кризи, що спричиняє появу серйозних психоемоційних проблем, таких як тривожність, депресія, поведінкові порушення і суїцидальні наміри. Відсутність емоційної підтримки від близьких виявляється однією з головних причин таких порушень. Вчасно надана підтримка є важливим ресурсом для зміцнення життєстійкості підлітків і попередження психічних розладів. Як зазначає Дональд Грейданус, суїциди серед підлітків часто пов'язані не з психічними захворюваннями, а з відчуттям безнадії, ізоляції та втрати сенсу життя [7]. Залучення батьків, педагогів і значущих дорослих до процесу допомоги таким підліткам є важливим елементом успішних програм підтримки, спрямованих на покращення їх психоемоційного стану та підвищення рівня життєстійкості.

Отже, як свідчать результати аналізу теоретичних та емпіричних досліджень, безсумнівним є вирішальний вплив психоемоційних змін у підлітковому віці на подальший розвиток

та становлення дорослої особистості. Перебування в умовах надзвичайних ситуацій, зокрема під час воєнних конфліктів, негативно впливає на формування емоційно-вольової сфери та загальний психоемоційний розвиток підлітків. Проблеми, пов'язані з віковою кризою і психосоматичними змінами в період статевого дозрівання, поглиблюються під впливом психотравматичних факторів екстремальних ситуацій. У таких підлітків спостерігаються порушення в розвитку вищих психічних функцій, затримка розвитку емоційно-вольової сфери, труднощі з психосоціальною адаптацією та психосоматичні розлади (табл.3).

Таблиця 3

Вікові кризи і їхні наслідки у підлітків

<i>Вікова криза</i>	<i>Основні психоемоційні зміни</i>	<i>Можливі наслідки</i>
Ранній підлітковий вік	Формування самосвідомості, мінливість настроїв	Емоційна нестабільність, імпульсивність
Пізній підлітковий вік	Розвиток стратегій подолання стресу	Зміцнення життєстійкості або розвиток розладів

Крім того, було доведено, що критичний стан, властивий підлітковому віку, формується не лише через внутрішні процеси, але значною мірою під впливом зовнішніх несприятливих факторів, таких як усталені суспільні та культурно-моральні норми, а також недостатність соціальної й емоційної підтримки. У той же час, позитивні зовнішні умови можуть відігравати захисну роль, сприяючи розвитку адаптивних можливостей та зміцненню життєстійкості підлітка. Взаємини з навколишнім середовищем є ключовими для психічного розвитку підлітка, тоді як біологічні фактори мають опосередковане значення.

Таким чином, нагальною стає потреба дослідження

взаємозв'язку між внутрішнім потенціалом особистості, зовнішніми і внутрішніми ресурсами підлітка, ступенем розвитку його емоційно-вольової сфери, а також впливом захисних або деструктивних факторів на життєстійкість. Це необхідно для розробки ефективних методів корекції психоемоційного стану підлітків, які живуть в умовах воєнного конфлікту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Балахтар К., Кріпкий Р. Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) як результат переживання травматичних подій в умовах війни. Освіта і соціальна робота як ресурси розвитку особистості й суспільства : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (Чернівці, 24 листопада 2022 р.). Чернівці : Чернівецький національний університет імені Ю. Федьковича, 2023. С.28-29
2. Доказовий аналіз психосоціальної адаптивності підлітків у зоні конфлікту та роль системи освіти як захисного середовища: звіт ЮНІСЕФ. Київ, Лютий 2019 р. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/media/1386/file/Evidence-based%20analysis%20of%20psychosocial%20adaptability%20of%20adolescents%20in%20the%20conflict%20zone.pdf>
3. Макарова А.Д. Особливості емоційної сфери підлітків і її зв'язок зі здоров'ям. The XIV International Scientific and Practical Conference «The latest opportunities for learning, broadcasting and social development», April 08-10, 2024, Graz, Austria. С. 299-302
4. Психологічні особливості підліткового віку. URL:http://fel2005.dp.ua/docs/doc_080.pdf

5. Степаненко Л. В. Життєстійкість як ресурс копінг- захисних механізмів емоційної саморегуляції особистості Габітус. 2022. Вип. 34. С. 58- 63.
6. Cohen J. A. Helping Adolescents Affected by War, Trauma and Displacement. Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 2008, Vol. 47 (9). URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2666389/>
7. Graydanus, D. Psychology of Adolescent Disorders and Suicidal Behavior. New York: Medical Literature, 2005, pp. 45–67.
8. Слюсар В. М. Поняття "агресія" у предметному полі соціальної філософії в контексті дослідження проблем насилля. *Наукові записки Київського університету туризму, економіки і права. Серія: філософські науки.* 2014. № 18. С. 68–79.

Ірина ТИЩЕНКО,
*здобувачка вищої освіти спеціальності 053 «Психологія»
освітнього ступеня
«магістр» Державний університет «Житомирська
політехніка»*

Науковий керівник: **Марина ОКСЮТОВИЧ,**
*кандидат філософських наук, завідувач кафедри
психології та соціального забезпечення
Державний університет «Житомирська політехніка»*

ІНТЕГРАЦІЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ СІМЕЙ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У КОНТЕКСТІ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я

Військовослужбовці під час професійної діяльності зазнають стресових ситуацій. Це викликає різноманітні психологічні стани деструктивного характеру і найскладніші – посттравматичні стресові розлади, психічні травми, нервово-психічні напруження, військовий невроз, військова втома, які мають свої симптоми, форми, прояви та наслідки. Розглянуті психологічні зміни впливають як на військовослужбовця, так і на найближче оточення – колег, сім'ю, друзів.

Після першого перебування в зоні бойових дій багато військовослужбовців можуть проявляти симптоми депресії, тривоги, гострої реакції на бойовий стрес або бойову травму, включаючи депресивні реакції та генералізований тривожний розлад. Велика кількість з них потребує допомоги фахівців, таких як психологи, психіатри та психотерапевти, оскільки мають підвищений ризик розвитку ПТСР. Дослідження показують, що від 20% до 40% військовослужбовців потребують психологічної підтримки. Симптоми гострої травми виявляються у 60–80% військовослужбовців, які були свідками загибелі товаришів або

мирного населення, або бачили тіла померлих. Ризик виникнення симптомів психічних порушень особливо високий серед молодих військових віком 18–24 років, у яких вже є симптоми депресії або проблеми з алкоголем.

ПТСР розвивається у приблизно 12–20% військовослужбовців, які пережили бойову травму, але не звернулися за психологічною допомогою через страх бути осудженими за прояви слабкості, боягузтва чи загрози для кар'єри. Серед типових симптомів ПТСР можна виділити надмірний контроль, такий як компульсивне перевіряння дверей, вікон та транспортних засобів, щоб переконатися в їх безпеці. Цей симптом може свідчити про підвищений ризик розвитку ПТСР. Військовослужбовці, які особливо уразливі до ПТСР, включають тих, хто має попередні психічні травми, особливо пов'язані з насильницькими подіями. Ризик розвитку ПТСР удвічі зростає, якщо між попередньою травмою та бойовою є проміжок менше п'яти років [2].

Україна переживає складну ситуацію через повномасштабну війну, розв'язану Російською Федерацією, і вже стикається з проблемами, що виникають через психологічні наслідки війни для військових, ветеранів, їхніх родин. Психологічна реабілітація та супровід є критично важливими не лише для психофізичного та емоційного відновлення ветеранів, але й для успішної реалізації їх життєвих проєктів після повернення з бойових дій. Відповідно до світової статистики, кожен третій учасник бойових дій страждає на нервово-психічні розлади і потребує комплексної медичної та психологічної реабілітації. На жаль, в Україні немає спеціалізованих військових психологів-реабілітологів. Існуючі психологи, які працюють в органах МВС та СБУ, часто самостійно перекваліфікуються або адаптуються до військової тематики,

але часто їм не вистачає практичного досвіду роботи з військовими, які брали участь у бойових діях.

У контексті повномасштабної війни РФ проти України виникла нагальна потреба в удосконаленні психологічних технологій допомоги та підтримки особистості, оскільки громадяни країни перебувають у постійному стресі, живуть під загрозою для здоров'я та психічного благополуччя. Необхідність одночасного виконання різних видів діяльності, включаючи волонтерство, також значно збільшує навантаження. Ці обставини вимагають перегляду підходів до розуміння психологічних технологій, узагальнення існуючих досягнень, а також виявлення можливих напрямків для подальшого розвитку. Психологічні технології підтримки особистості активно розробляються з початку війни, оскільки зросла потреба в удосконаленні практик психологічної допомоги для різних категорій постраждалих від психотравмівних подій [5].

До основних чинників, що визначають потребу в таких технологіях, відносять кризові зміни в соціальній ситуації, підвищений рівень стресу, зростання чисельності постраждалих та екстремальність ситуацій, з якими стикаються люди [6]. Наслідки воєнної травматизації, які викликають посттравматичні стресові розлади (ПТСР), депресії та суїцидальні тенденції, вимагають спеціальних психотерапевтичних підходів, спрямованих на зниження негативного впливу на психічне здоров'я [7]. Одним з ключових напрямків розробки психологічних технологій стало надання допомоги цивільному населенню, особливо його найбільш вразливим категоріям, таким як переселенці та родини військовослужбовців. Зокрема, розроблені соціально-психологічні основи реабілітації, психотерапевтичні практики розвитку

стресостійкості та інші методи для роботи з дітьми, які пережили війни [1; 3; 4].

Психологічна підтримка в умовах війни є важливим компонентом загальної стратегії подолання наслідків війни для населення, включаючи цивільних осіб, військовослужбовців та їхні родини. В умовах повномасштабного вторгнення РФ в Україну, виникла необхідність розробки нових технологій психологічної допомоги, які враховують специфіку стресових ситуацій та психотравмуючих подій війни. Високий запит на реабілітацію постраждалих вимагає комплексного підходу, поєднуючи індивідуальні та групові методи, психотерапевтичні практики, а також соціально-психологічні основи підтримки різних груп населення, зокрема внутрішньо переміщених осіб, родин військових, дітей, що пережили травми війни.

Загалом, ефективність розроблених технологій залежить від їх адаптації до змінних умов війни, врахування специфіки кожної групи постраждалих та використання міждисциплінарного підходу в наданні допомоги. Врахування багатогранного впливу війни на психоемоційний стан особистості, інноваційні методи реабілітації, а також наукове осмислення цих технологій відкривають нові горизонти для їх удосконалення та поширення в умовах постконфліктного відновлення. Розробка таких технологій має не лише наукове, а й практичне значення, оскільки вона сприяє збереженню психологічного здоров'я нації та допомагає людям адаптуватися до нових умов життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гордієнко-Митрофанова І., Гоголь Д. Позитивна психотерапія : навч. посіб. з психотерапевт. практик розвитку усвідомленої стресостійкості. ГО «МНГ». 2022.

2. Крамар Т.В. Світовий досвід реабілітації та адаптації військовослужбовців з посттравматичним стресовим розладом. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія. Том 35(74) №4, 2024. С. 143-148.

3. Максимов (Шарон) Д. Хібукі-терапія як метод подолання психічної травми у дітей в умовах війни. Організаційна психологія. Економічна психологія, 3-4 (27), 2022. С. 48-54.

4. Мальцева О., Шувалова А. Соціально-психологічна реабілітація цивільного населення під час війни. Nauka I Studia, 11, 2023. https://nauka-i-studia.eu/ojs/index.php/pl_ojs/article/view/237

5. Омельченко Я.М., Кісарчук З.Г., Гурлева Т.С., Лазос, Г.П. Застосування психотерапевтичних технологій у наданні допомоги постраждалим з проявами посттравматичного стресового розладу. Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України. 2023. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/736404/>

6. Пилипенко Н. Психологічна допомога та підтримка постраждалим внаслідок війни в Україні. Вісник Національного університету оборони України, 70(6), 2022. С. 142-148. <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2022-70-6-142-148>.

7. Титаренко Т.М. Моє майбутнє залежить від мене: практики здорового сьогодення у воєнних і повоєнних умовах. Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Імекс-ЛТД. 2024.

Олег МАТЕЮК,
д.псих.н., професор

Деніель ДЖОНСОН,
студент магістрант
Державний університет «Житомирська політехніка»

ВИКЛИКИ І МОЖЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ВІЙСЬКОВИХ З АМПУТАЦІЄЮ

Психологічна реабілітація військових, які зазнали ампутації, є однією з найскладніших та найактуальніших тем сучасної психології і медицини. Військові конфлікти призводять до значних фізичних та психологічних травм, які вимагають комплексного підходу до відновлення. Ампутація, як фізичний наслідок бойових дій, не лише змінює фізичний стан особи, але й суттєво впливає на її психологічний добробут, самооцінку та соціальну адаптацію.

Згідно з даними численних досліджень, ветерани з ампутацією часто стикаються з такими викликами, як посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресія, тривожні розлади та труднощі в соціальній інтеграції. Водночас, ефективні стратегії психологічної реабілітації можуть значно поліпшити якість їх життя, сприяючи формуванню нових навичок адаптації, відновленню соціальних зв'язків та підвищенню рівня психічного здоров'я.

Ціллю цієї роботи є аналіз викликів і можливостей психологічної реабілітації військових з ампутацією.

Дослідження, представлене в цій статті, є теоретичним, зосередженим на аналізі наявної наукової літератури та

практичних аспектів психологічної реабілітації військових з ампутацією.

Проведено систематичний огляд сучасних наукових публікацій, монографій, статей у фахових журналах та інших джерел, які стосуються психологічної реабілітації, ампутації, посттравматичного стресового розладу та інших психологічних аспектів, пов'язаних із травмами, отриманими під час військових конфліктів.

Дослідження показали, що показники ПТСР серед ветеранів армії США, які повертаються з Іраку та Афганістану, сягають 31%. В порівнянні з цивільними особами, чоловіки-ветерани в США більш ніж удвічі частіше помирають від самогубства, а ветерани з ПТСР - втричі частіше [4].

Ми погоджуємося з Руваном М. Джайтунге, який зазначає, що реабілітація – це екологічний підхід, спрямований на довготривале відновлення та максимальну самостійність [3].

Практика реабілітації допомагає ветеранам відновити свої ролі в суспільстві. У процесі управління психосоціальними реабілітаційними послугами використовуються окремі інтервенції, які покращують навички повсякденного життя, стосунки в родині та з друзями; навчають навичкам для підтримання та покращення здоров'я; забезпечують сприятливі житлові умови, а також спрямовані на розвиток навичок, необхідних для задоволення освітніх та професійних потреб.

На нашу думку, стратегічною метою соціально-психологічної реабілітації особистості є підвищення здатності до життєтворення, досягнення якісно нового рівня психологічного здоров'я, що забезпечує зростання суб'єктивного задоволення повсякденним життям та сприйняття власного життя як

щасливого. Говорячи про соціально-психологічну реабілітацію, ми маємо на увазі не лише реабілітацію ветеранів, але й роботу з іншими групами населення, що постраждали від військової травми.

У рамках західної медичної допомоги, реабілітація після ампутації складається з 9 етапів. Перші три з них стосуються хірургічних процедур: передопераційний етап, що включає едукацію пацієнта та ознайомлення з післяопераційним планом протезування; хірургічні та реконструкційні процедури; та етап загоєння ран, управління больовим синдромом та емоційної підтримки. За ними слідує три фази, зосереджені на протезі: передпротезна стадія, на якій залишкова кінцівка стискається, формується, а сила м'язів збільшується; протезний рецепт, під час якого виготовляється штучна кінцівка; і протезне тренування, під час якого прищеплюється носіння та використання протезованої кінцівки. Останні три етапи стосуються: інтеграції в громади, під час якої пацієнт відновлює сімейні ролі, рекреаційну та громадську діяльність, а також відновлення емоційної рівноваги та розробки копінгових стратегій; професійної реабілітації, де оцінюються майбутні плани роботи, та за необхідності, змінюються за допомогою освіти та навчання; та «підтримка впродовж життя» протезного, функціонального, медичного та емоційного стану [4].

Зв'язок між соціальною підтримкою та якістю життя був добре описаний. Дослідження Т. Александр концептуалізує соціальну підтримку на два різні елементи: соціальну інтеграцію та системну соціальну підтримку. Соціальна інтеграція визначається як об'єктивний стан, що стосується кількості

контактів та взаємодії між людьми та їх ширшою соціальною мережею [2].

Низький рівень соціальної інтеграції був пов'язаний з низкою негативних наслідків для здоров'я. Системна соціальна підтримка - це підтримка, яку суспільство надає пацієнтам з обмеженими можливостями та інвалідністю. Це включає політику, встановлену місцевим та федеральним урядом, таку як Закон про американців з інвалідністю, та ставлення суспільства в цілому до пацієнтів з інвалідністю.

Для полегшення повернення на роботу після ампутації може знадобитися професійна підтримка, яка повинна включати біопсихосоціальну цілісну оцінку обставин людини. Ці послуги можуть включати моделі повернення на роботу, що пропонують доступ до нових можливостей працевлаштування, включаючи перепідготовку, освіту, професійну реабілітацію та зосередження уваги на менш фізично вимогливих професіях. Після ампутації багато людей матимуть проблеми з поверненням до роботи. Деяким доведеться змінити свої посадові обов'язки або повністю змінити роботу. Пристосування робочого місця повинне вирішувати будь-які фізичні проблеми, які можуть виникнути після травми [1].

Специфічні аспекти та елементи життя, які потенційно можуть бути включені в оцінку реінтеграції в громаду, є багатограними, і немає єдиного стандарту елементів, які підходять для всіх осіб. Ролі в дорослому житті культурно визначені та варіюються залежно від етапу життя, але існуючі методи оцінки реінтеграції в громаду зазвичай враховують участь у різних аспектах функціональних ролей як (1) незалежної, автономної особи; (2) члена сім'ї; (3) друга; (4) подружжя та/або

інтимного партнера; (5) батька; (6) члена громади та суспільства; (7) студента; і (8) одиниці робочої сили 5].

Ми погоджуємося, що домен участі, як його визначає МКФ, пропонує теоретично обґрунтований метод для формулювання інтеграції в громаду та визначення ключових компонентів. МКФ (Міжнародна класифікація функціонування, інвалідності та здоров'я) - це класифікаційна система, розроблена Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ) для реєстрації та організації широкого спектра інформації про здоров'я та стани, що стосуються здоров'я, яка доповнює інформацію, вже доступну в МКХ-10 ВООЗ. Класифікація МКФ включає інформацію про функціонування осіб в аспектах їхніх функцій тіла та структур, діяльності та участі в важливих життєвих ролях [5].

Загальна мета МКФ - надати стандартну мову та рамки для опису людського функціонування та його негативного аспекта: інвалідності. МКФ поділяється на два компоненти. Перший охоплює функціонування на чотирьох рівнях: (1) функції тіла, (2) структура тіла, (3) діяльність та (4) участь. Другий компонент охоплює фактори, які формують контекст функціонування, включаючи екологічні та особисті фактори. Ми рекомендуємо, щоб елементи, що вимірюють функціонування ролей (визначених раніше), були прийняті з розділів МКФ, що стосуються діяльності та участі, оскільки домен участі фокусується на залученні особи в суспільство (тобто інтеграцію в громаду).

Дослідження показують, що військові, які повертаються з бойових дій, особливо ті, хто зазнав ампутації, стикаються з численними викликами, що впливають на їхнє психічне здоров'я і якість життя. Високі показники посттравматичного стресового розладу (ПТСР) серед ветеранів армії США підкреслюють

необхідність впровадження комплексних програм реабілітації, які б враховували як фізичні, так і психологічні потреби військових.

Процес реабілітації після ампутації складається з декількох етапів, що охоплюють медичні, психологічні та соціальні аспекти. Це підкреслює важливість мультидисциплінарного підходу, який дозволяє забезпечити всебічну підтримку ветеранів на всіх етапах їх відновлення. Включення методології Міжнародної класифікації функціонування, інвалідності та здоров'я (МКФ) може допомогти у формуванні структурованого підходу до оцінки та підтримки реінтеграції ветеранів у суспільство.

Отже, для підвищення ефективності соціально-психологічної реабілітації військових з ампутацією важливо розробити та реалізувати програми, які не лише враховують індивідуальні потреби ветеранів, але й сприяють їх інтеграції в громаду. Систематичний підхід до реабілітації, що поєднує медичні, психологічні та соціальні елементи, має стати основою для підтримки військових у їхньому прагненні до відновлення активного і повноцінного життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1 .Darter B.J. Factors Influencing Functional Outcomes and Return-to- Work After Amputation: A review of literature. Journal of Occupational Rehabilitation. Vol. 28, 2019, p. 656-665
2. Hawkins, Alexander T. et al. The effect of social integration on outcomes after major lower extremity amputation. Journal of Vascular Surgery, 63(1), 2016 p. 154-162
3. Jayatunge Ruwan M. Psychological rehabilitation of the war affected Sri Lankan combat veterans [Electronic resource] / R. M. Jayatunge // Colombo Telegraph. – 2017. – URL:

www.colombotelegraph.com/index.php/psychosocial-rehabilitation-of-the-war-affected-sri-lankan-combat-veterans.

4. Murray C.D., Havlin H., Molyneaux V. Considering the psychological experience of amputation and rehabilitation for military veterans: a systematic review and meta synthesis of qualitative research. *Disability and Rehabilitation*. 46 (6), 2023.

<https://doi.org/10.1080/09638288.2023.2182915>

5. Resnik L., Bradford D., et al. Issues in defining and measuring veteran community reintegration: Proceedings of the Working Group on Community Reintegration, VA Rehabilitation Outcomes Conference, Miami, Florida. *Journal of Rehabilitation Research & Development*, 49(1), 2012 p. 87-100.

Карина КОШАРСЬКА,
здобувач вищої освіти

Науковий керівник: кандидат філософських наук, доцент,
Олексій САБАДУХА,
(Державний університет «Житомирська політехніка»)

ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ДІТЕЙ-ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ ШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну призвело до серйозних гуманітарних наслідків, серед яких особливо гостро постала проблема переміщення населення, включаючи дітей шкільного віку. Вимушені переселенці, що залишили зони бойових дій, переживають не лише фізичні втрати, але й значні психологічні травми. Діти опинилися в особливо складній ситуації, адже їхня психіка є менш захищеною від впливу стресових подій, таких як втеча з дому, втрата друзів, зміна оточення та відчуття постійної небезпеки. Ці обставини створюють суттєву загрозу для їхнього емоційного стану та розвитку, що робить необхідність їх психологічної реабілітації актуальною як ніколи.

Психологічні наслідки війни можуть мати довготривалий характер, впливаючи на особистісне становлення дітей, їхню здатність до навчання, соціалізації та подальшу інтеграцію у суспільство. Багато дітей, які стали переселенцями, стикаються з проявами тривожності, депресії, посттравматичного стресового розладу, порушеннями сну та поведінки. У контексті масового переміщення, відсутності стабільного оточення та невизначеності майбутнього, ці проблеми загострюються і вимагають комплексних підходів до їх подолання. Саме тому важливо розробити та впровадити ефективні форми та методи психологічної реабілітації, орієнтовані на відновлення психічної рівноваги дітей та їхню адаптацію до нових умов життя.

Н. Матейко зазначає, що психологічна реабілітація є складним процесом, спрямованим на формування активного і усвідомленого підходу до відновлення психічного благополуччя. Вона включає розвиток позитивних диспозицій у постраждалих щодо порушень їхнього здоров'я, соціального статусу, прав та можливостей самореалізації, а також допомагає відновити позитивне сприйняття себе, своєї родини та суспільства. Основним завданням психологічної реабілітації є відновлення функціонального стану організму, нормалізація емоційної, морально-етичної та мотиваційної сфер, а також досягнення оптимального рівня адаптації особистості та професійних якостей постраждалих, що дозволить їм не тільки відновити військову працездатність, але й успішно адаптуватися до мирного життя [2, с. 91].

За підходом О. Гульбс та О. Кобця, психологічна реабілітація є сукупністю заходів, спрямованих на відновлення, збереження або компенсацію порушених психічних функцій та якостей, а також на забезпечення психосоціальної адаптації. Дослідники наголошують на важливості комплексного (системного) підходу та стабілізації як ключових ознак цього процесу [1, с. 101].

На наш погляд, психологічна реабілітація – це комплекс заходів, спрямованих на відновлення психологічного здоров'я та емоційного стану людини після травматичних подій, стресів, фізичних чи психічних травм. Вона допомагає людині подолати наслідки важких життєвих ситуацій, покращити самопочуття, повернути впевненість у собі та здатність до нормальної життєдіяльності.

Л. Царенко зазначає, що основною метою психологічної реабілітації є допомога людям у відновленні фізичного та

психічного здоров'я, досягненні емоційного благополуччя, зменшенні наслідків стресу та травм, які виникають після бойових дій. Крім того, реабілітація сприяє запобіганню інвалідності та агресивній або саморуйнівній поведінці [4, с. 8].

Л. Царенко зазначає, що психологічна реабілітація передбачає надання таких послуг: [4, с. 9].

1. Психологічна діагностика – оцінка психічного стану отримувача, визначення індивідуальних особливостей і вибір оптимальних методів реабілітації.

2. Психологічна просвіта та інформування – інформування про функціонування психіки та поведінку в екстремальних умовах, навчання навичкам самодопомоги й управління психічними ресурсами.

3. Психологічне консультування – короткострокова підтримка, спрямована на допомогу у прийнятті рішень, розвиток стресостійкості, відповідальності та самосвідомості.

4. Психологічна підтримка і супроводження – допомога в соціальному та професійному самовизначенні, адаптації та подоланні стресових ситуацій.

5. Психотерапія – використання психологічних методів для вирішення особистих та міжособистісних проблем, відновлення психічних функцій та поліпшення якості життя.

6. Групова робота – тренінги та заняття для груп підтримки, спрямовані на саморозкриття, вирішення психологічних проблем, розвиток комунікативних навичок і самопізнання.

Л. Гридковець підкреслює, що психологічна реабілітація є важливим комплексом заходів, який потребує участі фахівців з різних галузей, таких як психологія, медицина, соціальна робота, культура та мистецтво. Фахівці, які мають відповідну

кваліфікацію та додаткову підготовку в реабілітаційній психології, забезпечують надання різноманітних реабілітаційних послуг. Організаційний аспект реабілітації реалізується через управлінців, юристів, соціальних працівників та інших спеціалістів, які координують процеси на державному та громадському рівнях. Мультидисциплінарна команда, що складається з лікарів, психологів, соціальних працівників та інших фахівців, працює разом, щоб забезпечити ефективну реабілітацію осіб, які потребують допомоги після травм чи психологічних проблем [3, с. 12–15].

В умовах воєнного стану діти-переселенці шкільного віку, які стали свідками або жертвами воєнних дій, зазнають значного психологічного стресу. Для відновлення їхнього емоційного стану, соціальної адаптації та подолання травматичного досвіду необхідно використовувати спеціальні форми та методи психологічної реабілітації (рис. 1.). Важливо враховувати вікові особливості дітей, а також специфіку їхнього пережитого досвіду, аби забезпечити ефективну підтримку та допомогу.

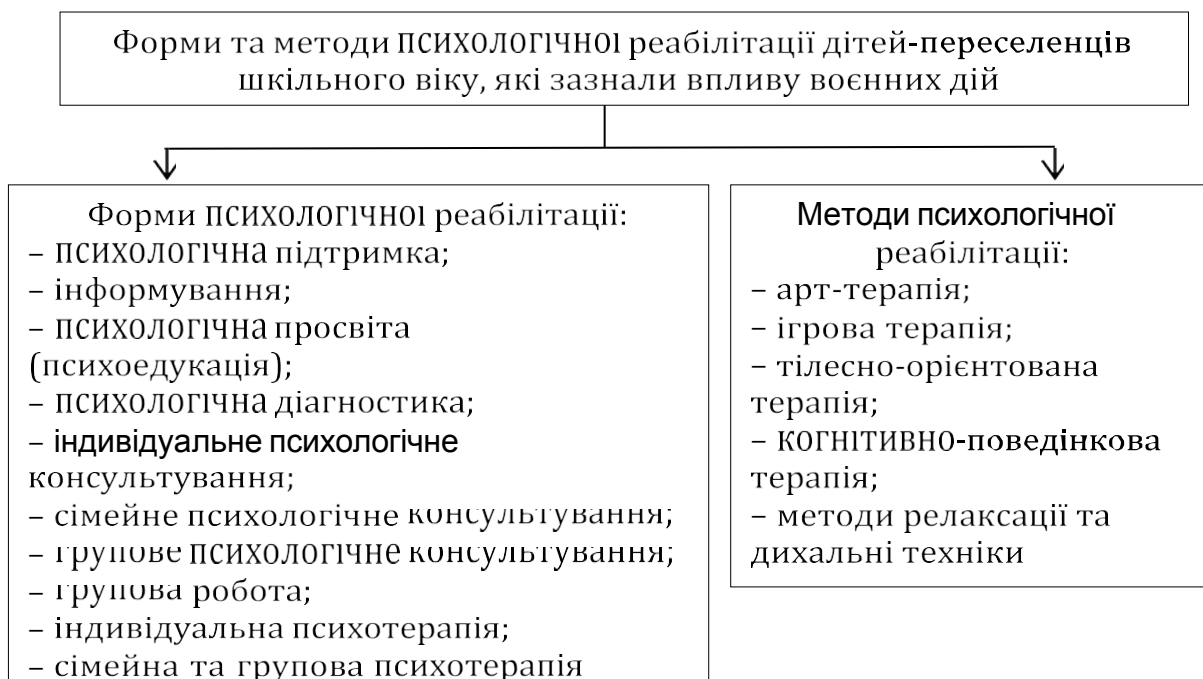

Рис. 1. Форми та методи психологічної реабілітації дітей-переселенців шкільного віку, які зазнали впливу воєнних дій

Джерело: складено автором

На наш погляд, кожен підхід до психологічної реабілітації має свою специфіку та важливість, оскільки кожна дитина, що пережила травматичні події, потребує індивідуального підходу, враховуючи не тільки її вік, але й особливості пережитого досвіду. Наприклад, для дітей молодшого шкільного віку важливим може бути використання методів ігрової терапії, які дозволяють їм виразити свої емоції через гру, що є природним і зрозумілим способом комунікації для цієї вікової групи. У підлітковому та юнацькому віці особистість може мати потребу в більш структурованих підходах, таких як арт-терапія або когнітивно-поведінкова терапія, які допомагають впоратися зі стресом і відновити здатність до навчання та соціалізації.

Одним з ключових аспектів психологічної реабілітації є також створення безпечного середовища, яке дозволяє дітям-переселенцям відчувати підтримку та розуміння з боку дорослих. Психологи, соціальні працівники та вчителі повинні бути готові до того, щоб допомогти дітям подолати страхи, тривожність і депресію, а також сприяти нормалізації їхнього емоційного стану. Це може включати спеціалізовані тренінги для вчителів та батьків, які зможуть розпізнати психологічні проблеми у дітей та надати належну підтримку. Окрім того, важливим елементом є інтеграція дітей-переселенців у нове соціальне середовище. Це включає як процес навчання в навчальних закладах, так і підтримку у формуванні нових соціальних зв'язків, що є необхідним для відновлення почуття стабільності та безпеки у дітей. У цьому контексті групова робота та тренінги, що сприяють розвитку

комунікативних навичок, є не менш важливими, оскільки вони допомагають дітям знайти спільну мову з однолітками та дорослими.

Таким чином, вибір форм та методів психологічної реабілітації повинен базуватися на комплексному оцінюванні потреб дітей-переселенців, а також на їх індивідуальних особливостях. Важливо, щоб психологічна реабілітація була гнучкою і адаптованою до змінюваних умов, щоб забезпечити максимальний ефект у відновленні психічного здоров'я та емоційної рівноваги дітей, які пережили воєнні дії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гульбс О., Кобець О. Соціально-психологічна реабілітація учасників бойових дій. Психологічний журнал. 2021. № (7). С. 100– 106.
2. Матейко Н.М. Зміст реабілітації в контексті психологічної допомоги учасникам АТО.»KELM (Knowledge, Education Law, Management)» № 3 (31), 2 2020. С. 90–94.
3. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи. Навчальний посібник. Том 1. Київ, 2018. 208 с.
4. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи. Навчальний посібник. Том 2. Київ, 2018. 240 с.

О. Ю. КОЛЕСНИКОВ,
*студент II курсу магістерського рівня
спеціальності
«Психологія», Державний університет «Житомирська
політехніка»*

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ БОЙОВОГО СТРАХУ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Актуальність теми дослідження бойового страху у військовослужбовців обумовлена значним впливом цього феномену на психологічний стан, боєздатність і соціальну адаптацію військових. В умовах сучасної війни зростає важливість розуміння психологічних механізмів страху, що виникає під час бойових дій, оскільки він впливає не лише на ефективність виконання завдань, а й на подальше життя військових. Проблема полягає у відсутності цілісного підходу до оцінки бойового страху, зокрема, врахування факторів, що його зумовлюють, та розробки ефективних методів психологічної підтримки.

Статистичні дані свідчать про значний вплив бойового стресу на розвиток посттравматичного стресового розладу (ПТСР) серед військових. Згідно з дослідженнями, до 30% учасників бойових дій стикаються з симптомами ПТСР, що ускладнює їх соціальну реабілітацію та професійне функціонування. Також бойовий страх призводить до дезадаптивної поведінки, що може проявлятися у вигляді агресії, апатії або уникання завдань. Це вказує на необхідність розробки практичних інтервенцій, що дозволяють зменшити психологічне навантаження та підвищити психологічну стійкість.

Таким чином, дослідження бойового страху є важливим кроком до створення методів ефективної психологічної допомоги військовослужбовцям як під час служби, так і в процесі

реабілітації. Аналіз цієї проблематики сприятиме зменшенню негативного впливу бойового страху на особистість військових і на підвищення їх адаптаційних можливостей.

У дослідженні було використано систему загальнонаукових методів дослідження:

- теоретичні: аналіз, узагальнення, систематизація та інтерпретація наукових джерел стосовно поняття страху, його видів та основних класифікацій, психологічної сутності та особливостей бойового страху, факторів, що впливають на його виникнення та психологічних наслідків бойового страху для військовослужбовців;

- емпіричні, зокрема методики діагностики: Тест- опитувальник Г. Айзенка для діагностики базових особистісних характеристик; Опитувальник самооцінки особистісної та ситуативної тривожності; Методика оцінки вираженості актуальних страхів військовослужбовців у бойовій обстановці (О. Кокун, І. Пішко, Н. Лозінська); Опитувальник бойового стресу Блінова О.А. (ОБСБ).

- математично-статистичні: описові статистики, тест на нормальність розподілу за критерієм Колмогорова-Смірнова, U- критерій Манна-Уїтні, H-критерій Крускала-Уолліса, кореляційний аналіз, t-критерій Стьюдента, регресійний аналіз.

Експериментальна база дослідження включала групу військовослужбовців, які проходили службу в зоні бойових дій та належали до різних родів військ. Вибірка складалася із 84 респондентів, що представляли різні вікові групи і обидві статі. Також до вибірки були включені респонденти, що не є військовослужбовцями для подальшого порівняльного аналізу. Емпірична частина дослідження проводилася в дистанційному

форматі з використанням Google Форми. Учасники дослідження були поінформовані про мету дослідження і надали свою згоду на участь. Така організація дослідження забезпечила комплексний підхід до вивчення феномену бойового страху та дозволила отримати валідні й надійні наступні результати:

Емпіричне дослідження бойового страху проводилося через аналіз описових статистик, кореляційних і регресійних моделей. Результати свідчать, що військовослужбовці загалом демонструють високу стресостійкість і адаптивність до бойових умов, однак значна частина має підвищений рівень тривожності. Виявлено, що солдати з високим рівнем нейротизму частіше відчувають емоційну вразливість і труднощі з адаптацією, тоді як екстраверти проявляють кращу стресостійкість і ефективність у командній роботі.

Кореляційний аналіз показав, що тривожність є ключовим чинником, що визначає рівень страху і стресових реакцій. Екстраверсія виявила негативний зв'язок із тривожністю та страхом, що свідчить про її позитивний вплив на адаптацію. Натомість нейротизм має сильний позитивний зв'язок із страхами, зокрема моральним, бойовим і соціальним, що ускладнює адаптацію до бойових умов.

Регресійний аналіз дозволив визначити основні предиктори бойового страху. Найсильніший вплив мають особистісна тривожність і нейротизм. Шкали бойового стресу, такі як гострі стресові розлади (ГСР) і бойові емоційні впливи (ФБЕВ), також суттєво впливають на рівень страху. Військовослужбовці з більшим строком служби демонструють кращу адаптацію, в той час як новачки частіше проявляють реактивну тривожність і високу екстраверсію.

На основі проведеного аналізу можна запропонувати кілька напрямів підвищення стійкості до бойового страху. По-перше, необхідно забезпечити психологічну підготовку, спрямовану на розвиток навичок управління стресом і тривожністю. Тренінги з психологічної підтримки та розвитку, які включають навчання релаксаційним технікам і методам саморегуляції, допоможуть військовим краще справлятися зі страхом.

По-друге, важливо забезпечити соціальну підтримку. Командири мають створювати сприятливу атмосферу в підрозділі, сприяючи згуртованості та довірі. Колективна робота й взаємна підтримка знижують рівень стресу і сприяють адаптації до бойових умов.

По-третє, необхідно впроваджувати індивідуалізований підхід до роботи з військовими. Особи з високим рівнем тривожності та нейротизму потребують додаткової підтримки, спрямованої на розвиток емоційної стабільності та зниження впливу стресових факторів. Також важливо враховувати рівень досвіду й особистісні характеристики під час розробки програм психологічної підготовки.

Підсумовуючи, бойовий страх є складною емоційною реакцією, яка відіграє адаптивну функцію, але вимагає регулювання для запобігання негативним наслідкам. Управління страхом, соціальна підтримка та психологічна підготовка є ключовими аспектами, які дозволяють зменшити вплив страху й підвищити боєздатність військових.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лавніченко О. В., Ліпатов І. І., Павлов С. П. Підтримання боєздатності з'єднань (військових частин) Національної гвардії

України під час участі в об'єднаних операціях, бойових діях. Честь і закон, 2(85). 2023. С. 24-29.

2. Вадзюк С. Н., Сас В. В. (2023). Стан тривожності у військових із різною стресостійкістю. Експериментальна та клінічна фізіологія і біохімія. Клінічна медицина, 3 (97), С. 19–25.

3. Вахоцька, І, Шестопалова, М (2020). Загальнометодологічні та організаційно-методичні підходи до розробки тренінгу із розвитку стресостійкості в учасників бойових дій. <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2020-54-1-51-57>

4. Золочевський, І. (2024). Особливості адаптації та перебігу посттравматичного стресового розладу військовослужбовців, які перебували у зоні інтенсивних бойових дій. Актуальні проблеми сучасної медицини: Вісник Української медичної стоматологічної академії, 24 (2), 23-26. <https://doi.org/10.31718/2077-1096.24.2.23>

5. Кокун О. М., Мороз В. М., Пішко І. О., Лозінська Н. С. Теорія і практика управління страхом в умовах бойових дій : метод. посібник / О. М. Кокун, В. М. Мороз, І. О. Пішко, Н. С. Лозінська. Київ-Одеса : Фенікс, 2022. 88 с.

В.О. ГУЦАЛО,
*студентка магістратури другого курсу
спеціальності 053 «Психологія»,
Держаний університет «Житомирська політехніка»*

Науковий керівник:
МАТЕЮК О. А.,
доктор психологічних наук, професор

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПРОФІЛАКТИКИ СОЦІАЛЬНИХ СТРАХІВ У СТУДЕНТІВ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ

З наукової точки зору, студент – це особа, яка активно залучена до процесу набуття знань, навичок, ставлень чи компетенцій через формальну або неформальну систему освіти. Це залучення може відбуватися в структурованих умовах, таких як університети, інститути чи програми професійно-технічної освіти, або шляхом самостійного навчання. В освітній психології та педагогіці студент часто аналізується як особа, чий когнітивний, соціальний, емоційний та фізичний розвиток взаємодіє з навчальним середовищем, впливаючи на результати навчання.

Студентський вік – сензитивний період формування індивідуальної ідентичності, особистісної «Я-концепції», самосвідомості [1]. Цей параметр часто використовується як демографічний чинник або чинник розвитку в педагогічній та віковій психології та педагогіці для вивчення закономірностей когнітивного, соціального та емоційного розвитку, а також для адаптації методів навчання та навчальних програм відповідно до стадії розвитку студента.

У сучасних умовах до проблем студентства привертається все більше уваги з боку психологів, соціологів, педагогів. Всебічно розглядається феномен студентства в соціальній структурі українського суспільства, викликає науковий інтерес його

соціальне, економічне, політичне значення в житті держави. Відповідно до законодавства України про вищу освіту, до кола студентства входить молодь та закладів вищої та професійно-технічної освіти, а ядром студентської аудиторії є, переважно, юнаки та дівчата 17-25 років.

У той же час, має місце суперечливість свідомості сучасного студента: з одного боку, прагнення самовираження, пошук власної системи життєвих цінностей, активна суспільна та індивідуальна позиція, з другого – конформізм, нездатність успішно пристосовуватися до мінливих життєвих умов, ригідність, соціальний страх. У процесі емпіричного дослідження виявлено, що базовим чинником соціальних страхів є занижена самооцінка. Також зафіксовано позитивний зв'язок між соціальними страхами й особистісною тривогою. Для досягнення довготривалого ефекту з усунення соціальних страхів, а особливо – їх фобічних проявів, необхідно враховувати в психокорекційному процесі й роботу з чинниками цього феномена

Наявність фобічних проявів соціальних страхів потребує не лише психокорекційної роботи, а й психотерапевтичного впливу, для якого доцільно використовувати індивідуальну форму взаємодії. Питання розподілу таких сфер як психокорекція та психотерапія досі є дискусійним. І в психотерапії, і в психокорекції використовуються однакові процедури та методи, а допомога надається в результаті специфічної взаємодії між клієнтом та спеціалістом. Але існують і суттєві розбіжності: для психокорекції характерним є комплексний вплив на особистість, спрямований на виправлення вад психології та поведінки людини за допомогою спеціальних психологічних засобів; для психотерапії актуальні специфічні методи впливу, що торкаються глибинних

особистісних процесів. І психотерапія, і психокорекція орієнтовані на психологічну допомогу здоровій особистості, що має в повсякденному житті певні психологічні труднощі [2]. Тобто, психокорекційний процес є більш широким та комплексним і включає в себе психотерапію.

Ми виокремлюємо такі завдання психологічної корекції соціальних страхів студентів:

- дослідження соціальних страхів студентського середовища та надання адекватної допомоги у зниженні рівня їх вираженості та у подоланні фобічних проявів даного стану;

- розвиток самосвідомості учасників для корекції та попередження емоційних порушень, спираючись на внутрішні та поведінкові зміни;

- сприяння процесу особистісного розвитку студента та впевненості у власних силах;

- робота зі сферою самооцінювання;

- допомога у подоланні неадекватних форм поведінки та формуванні й закріпленні нових, що сприятимуть адаптації та успішному функціонуванню в соціумі.

Психокорекційна та психотерапевтична робота з проблемою соціальних страхів має відбуватися з урахуванням причин їх виникнення. Тобто, в залежності від факторів, що провокують даний психічний стан необхідно вибудовувати стратегію подолання. Зокрема, аналізуючи психологічну літературу, можемо виокремити чотири основні моделі. У межах теорії навчання виокремлюється модель психологічної травми. Причина соціального страху, за даною моделлю, криється у фіксації на несвідомому рівні суб'єкта позиції жертви, що пов'язана із закріпленими в психіці негативними емоціями. Психологічна

травма нагадує про себе особистості у ситуаціях, що певним чином схожі з обставинами її отримання [3].

Ця модель може ілюструвати страх публічного виступу, екзаменів, комунікації тощо. За теорією Е. Берна, причиною виникнення страхів можуть стати батьківські приписи, що закладалися в психологічну структуру особистості в процесі онтогенезу. Разом з тим, частина страхів з фобічними проявами формується як результат нещасливого дитинства, коли в індивіда з'являються фантазії відносно власної смерті. Подорослішавши, особистість відчуває в критичній ситуації внутрішній потяг до самознищення, що викликає сильний страх та афективні стани. Також, у випадку наявності неприпустимого, з точки зору моралі, бажання людина може продукувати страх для уникнення тих ситуацій, котрі про нього нагадують [4]. Деякі соціальні страхи з фобічними проявами ілюструють кільцеподібну модель В. Франкла, згідно якої, переживаючи неприємний симптом, особистість може відчути страх, який підсилить симптом, що, в свою чергу, підсилить страх, до того часу, поки не настане афект. Після цього стан страху буде виникати щоразу при будь-якій загрозі повторення невротичної ситуації [5].

Виходячи із наведених моделей, що ілюструють причини виникнення страхів, можемо виокремити методи групової та індивідуальної психологічної роботи по їх усуненню. Зокрема, вважаємо найбільш доцільною груповою формою взаємодії тренінг. Багатомірність соціального страху пов'язана з його розповсюдженням не лише на емоційну сферу молодшої людини, а й на міжособистісну, поведінкову, тому тренінговий процес має включати методи роботи особистісного та міжособистісного

характеру. Основні завдання такої тренінгової взаємодії вбачаємо у:

- регуляції емоційних станів;
- набутті навичок адекватних форм комунікації;
- всебічному аналізі переваг та недоліків особистості, спрямованому на формування почуття довіри до власного «Я»;
- відпрацюванні навичок впевненої поведінки та саморегуляції;
- оволодінні психологічними методами, спрямованими на

створення позитивного образу «Я». Нарівні з вправами, спрямованими на роботу з емоційною та поведінковою сферами свідомої психологічної організації особистості, під час проведення тренінгу доцільно використовувати й методи, спрямовані на взаємодію безпосередньо з несвідомим людини – арт-терапію та метафоричні асоціативні карти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Психологічні особливості студентського віку. На допомогу кураторам. Вип. 3 / [укладачі : Л. М. Яворовська, Р. Ф. Камишнікова, О. Є. Поліванова, С. Г. Яновська, С. М. Куделко]. Х.

: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. 88 с.

2. Андрушко Я. С. Психокорекція: навч.-метод. посібник / Я. С. Андрушко. Львів: ЛьвДУВС, 2017. 212 с.

3. Петрова А. С. Психокорекційна робота з соціальними страхами особистості студентського віку / А.С. Петрова // Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України / за ред.

С.Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. Вип. 25. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2014. Р. 367-379.

4. Слободянюк А. В., Андрущенко Н. О. Психологія управління та конфліктологія. Вінниця, 2010. С. 96-99. 120 с.

5. Франкл В. Людина в пошуках справжнього сенсу. Психолог у концтаборі. Вид-во КСД. 2021. 160 с.

Г.С. ШЕВЧУК,

*студентка магістратури другого курсу
спеціальності 053 «Психологія»
Держаний університет «Житомирська політехніка»*

*Науковий керівник:***МАТЕЮК О. А.***доктор психологічних наук, професор*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ЕКЗИСТЕНЦІЙНИХ ПРОБЛЕМ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану психологічні виклики, які постають перед військовослужбовцями, набувають особливої актуальності. Унікальний характер екзистенційних проблем, що виникають у військових, зумовлений не лише професійною діяльністю, але й умовами надзвичайного фізичного, емоційного та морального напруження. Під час війни військовослужбовці стикаються з питаннями, які стосуються сенсу життя, межі людських можливостей, цінності власного існування, а також відчуття втрати, провини та відповідальності.

Екзистенційні проблеми охоплюють широкий спектр питань: від пошуку сенсу в екстремальних умовах до адаптації до реалій війни, які часто порушують основи внутрішнього світу людини. Ці проблеми можуть загострюватися через постійну загрозу життю, необхідність прийняття складних рішень у бойових умовах, а також втрати побратимів і близьких. Військовий конфлікт ставить людину в ситуацію екзистенційної кризи, коли традиційні механізми підтримки можуть виявитися недостатніми.

Актуальність дослідження психологічних особливостей прояву екзистенційних проблем у військовослужбовців обумовлена

необхідністю розробки ефективних методів психологічної підтримки для забезпечення їхньої психічної стійкості та адаптації. Дослідження цього питання має важливе значення як для військової психології, так і для практичної роботи психологів у реальних умовах воєнного стану.

Дослідження екзистенційних проблем, особливо в контексті військовослужбовців, є міждисциплінарною темою, яка охоплює психологію, філософію, соціологію та військові науки. У цьому напрямі працювали як класичні теоретики, так і сучасні науковці, які зосереджують увагу на специфічних аспектах екзистенційних переживань в умовах війни.

Одним із перших дослідників екзистенційних питань був Віктор Франкл, засновник логотерапії. Він наголошував на важливості сенсу життя для збереження психологічної стійкості в кризових ситуаціях. У військовій психології значний внесок зробив Джонатан Шей, який вивчав бойовий стрес і моральні травми у ветеранів. Його дослідження показують, як порушення цінностей впливає на психічне здоров'я військових, викликаючи депресію, тривогу та ізоляцію. Бессель ван дер Колк досліджував вплив травми на мозок, емоції та поведінку. Він акцентував на тому, як травма проявляється через фізичні та психосоматичні симптоми, і розробив методи інтеграції травматичного досвіду через тілесно-орієнтовану терапію та нейропсихологічні підходи [6].

Вагомий внесок у дослідження екзистенційних проблем військових зробили вітчизняні науковці. О. М. Кокун, І. О. Пішко, Н. С. Лозінська, В. О. Олійник досліджують посттравматичне зростання, механізми адаптації та трансформацію особистісних смислів для подолання екзистенційних криз [4].

К.А. Кротюк аналізує вплив служби на ціннісно-смыслову сферу, динаміку життєвих орієнтацій під впливом стресу й способи збереження емоційної стабільності [5]. О.А. Карачинський розробляє методики смисложиттєвих орієнтацій для відновлення внутрішньої інтеграції у ветеранів [3].

Дослідження цих науковців є основою сучасної військової психології та ефективних програм підтримки й реабілітації військових.

Екзистенційні проблеми військових формуються під впливом екстремальних умов служби. Постійна загроза життю, фізичне та емоційне виснаження, втрати побратимів і цивільних, а також переосмислення власної смертності викликають сильне внутрішнє напруження. Часто виникає відчуття провини вцілілого, тривога за близьких і загострене усвідомлення крижкості життя.

Важливим чинником є розрив із цивільним життям: відрив від сім'ї, втрачений зв'язок із звичним соціальним середовищем та побутом сприяють ізоляції та відчуженню. До цього додаються морально-етичні дилеми, коли прийняття рішень у бойових умовах може суперечити особистим цінностям, провокуючи внутрішні конфлікти. Соціальний і психологічний тиск, зумовлений суспільними очікуваннями, недостатньою підтримкою з боку держави чи близьких, також погіршує психологічний стан військовослужбовців.

Для зниження негативного впливу екзистенційних проблем на військових необхідна системна підтримка. Важливу роль відіграють військові психологи, які працюють із кризовими ситуаціями, моральними конфліктами та почуттям провини. Ефективними є програми емоційної саморегуляції, зокрема

когнітивно-поведінкова терапія, що допомагають справлятися зі стресом і тривогою [1].

Групова підтримка сприяє відчуттю приналежності та знижує ізоляцію. Робота над переосмисленням цінностей допомагає знайти новий сенс життя. Підготовка до повернення в цивільне життя через програми реінтеграції підвищує адаптивність і стійкість військових як під час служби, так і після її завершення.

Екзистенційні проблеми військовослужбовців, які виникають і загострюються внаслідок участі в бойових діях, слід вивчати не лише на теоретичному, але і на практичному рівні. Для цього було проведене емпіричне дослідження серед військовослужбовців, які повернулись із зони бойових дій, та які перебувають на стаціонарному лікуванні у Комунальному некомерційному підприємстві «Госпіталь ветеранів війни» Житомирської обласної ради в м. Бердичів Житомирської області.

У дослідженні взяли участь 50 осіб. Воно проводилось з метою діагностики стану екзистенційних проблем, сенсу життя та виявлення психологічних чинників, що можуть на це впливати. Тому, для проведення емпіричного дослідження було використано такі методики: методика «Шкала екзистенції А. Ленгле і К. Орглер», методика для діагностики усвідомленості життя, методика «Дослідження суб'єктивного контролю», методика «Оцінка рівня особистісної тривожності» (за Ч. Д. Спілбергером); методика «Оцінка рівня домагань (структура мотивації)» В. К. Горбачевського, методика «Тест смисложиттєвих орієнтацій (СЖО)» Д. О. Леонтьєва. Для з'ясування взаємозв'язку між досліджуваними явищами, було проведено кореляційний аналіз за критерієм Пірсона та факторний аналіз.

За результатами статистичного аналізу кореляційний вплив на дані дослідження мали сім шкал: інтернальність, процес життя або інтерес і емоційна насиченість життям, намічений рівень мобілізації зусиль, вольове зусилля, внутрішній мотив, особистісна тривожність, локус контролю – або керованість життям. Ці шкали перебувають в прямих кореляційних зв'язках з іншими шкалами. Тому, опираючись на отримані кореляційні зв'язки можемо стверджувати, що у досліджуваних немає виражених екзистенційних проблем, що пов'язані з сенсом їхнього буття, а проблеми, які існують мають цілком об'єктивне пояснення та раціональне вирішення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Горбунова В. В., Карачевський А. Б., Климчук В. О., Нетлюх Г. С., Романчук О. І. Соціально-психологічна підтримка адаптації ветеранів АТО: посібник для ведучих груп : навч. посіб. Львів : Інститут психічного здоров'я Українського католицького університету, 2016. 96 с.
2. Демидюк В. М. Психологічні чинники запобігання та подолання емоційного вигорання військовослужбовців в умовах довготривалих збройних конфліктів : дис. ... д-ра філософії : 053 Психологія / Національний університет «Острозька академія». Острог, 2023.
3. Карачинський О. А. Трансформація смислових структур особистості комбатантів у реабілітаційний період: дис. канд. психол. наук : 19.00.09. Київ, 2019.
4. Кокун О.М., Пішко І. О., Лозінська Н. С., Олійник В. О. Теоретичні основи посттравматичного зростання

військовослужбовців – учасників бойових дій : метод. посіб. К. : ТОВ «7БЦ», 2023. 148 с.

5. Кротюк К. А. Психологічні особливості розвитку ціннісно-сміслової сфери військовослужбовців : дис. д-ра філософії : 053 Психологія / Житомирський держ. ун-т ім. І. Франка. Житомир, 2024.

6. Battles A. R., Jinkerson J., Kelley M. L., Mason R. A. Structural Examination of Moral Injury and PTSD and Their Associations With Suicidal Behavior Among Combat Veterans. *Journal of Community Engagement & Scholarship*. 2021. Vol. 13. Iss.

4. Article 14.

URL: <https://digitalcommons.northgeorgia.edu/jces/vol13/iss4/14>.

Олександра БІЛОШИЦЬКА,
здобувач вищої освіти,
Державний Університет «Житомирська політехніка»

Олексій САБАДУХА
кандидат філософських наук
доцент кафедри психології та соціального забезпечення,
Державний університет «Житомирська політехніка»

МЕТОДИ ТА ФОРМИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Сучасні підходи до реабілітації осіб з інвалідністю почали формуватися у Великій Британії та США під час Другої світової війни. Реабілітація розглядається як комплексний процес, спрямований на те, щоб допомогти постраждалим активно прийняти ситуацію, пов'язану зі станом їхнього здоров'я, відновити позитивне ставлення до життя, сім'ї та суспільства [6].

Психологічні методи, що застосовуються в реабілітаційній психокорекції, спрямовані на вирішення таких завдань: зниження рівня психоемоційної напруги, відновлення функціонального стану організму, нормалізація морально-етичних цінностей, розвиток адаптаційного потенціалу особистості, формування моделей поведінки, що сприяють ефективній професійній діяльності та гармонійному особистому життю, а також засвоєння основних методів психологічної саморегуляції. Основними формами психокорекції є: індивідуальна раціональна психотерапія, групова терапія, а також соціально-психологічні тренінги, що сприяють покращенню комунікативних навичок і міжособистісної взаємодії [1].

Одним із ключових напрямків медичної реабілітації є медико-психологічна реабілітація, що включає систему заходів медичного, психологічного, педагогічного та соціального характеру,

спрямованих на відновлення або корекцію порушених психічних функцій і станів, а також на поліпшення соціально-трудового статусу осіб, які перенесли важкі захворювання або травми, що призвели до психічних розладів. Основою медико-психологічної реабілітації є уявлення про хворобу як руйнівний процес, що не лише впливає на фізичне здоров'я, але й змінює особистісні характеристики, емоційний стан людини. Відновлення здоров'я в рамках цього підходу полягає не тільки в усуненні фізичних симптомів, а й у подоланні психологічних наслідків, таких як тривога, невпевненість у своїх силах, стрес, викликаний хворобою, а також втрачені соціальні та професійні навички. Реалізація медико-психологічної реабілітації вимагає створення відповідних психологічних умов, таких як організація дозвілля, підтримка комунікації, диспансеризація, що допомагають закріпити позитивний ефект лікування. Розвиток цієї галузі безпосередньо пов'язаний з питаннями психопрофілактики, психотерапії та клінічної психології [2].

Медико-психологічна реабілітація здійснюється в різних умовах, таких як стаціонар, амбулаторно-поліклінічні установи (включаючи денний стаціонар), а також у санаторіях та спеціалізованих реабілітаційних центрах. Особлива увага зараз приділяється вдосконаленню системи медико-психологічної реабілітації для військовослужбовців, які перебувають на лікуванні через бойові травми та захворювання, отримані під час виконання своїх обов'язків. Це обумовлено тим, що понад 70% військових, які проходять стаціонарне лікування, потребують не тільки симптоматичної терапії, а й спеціалізованих психотерапевтичних та психокорекційних процедур. Зокрема, у деяких військових госпіталях паралельно з традиційними

лікувальними заходами застосовуються психофізіологічні та психологічні методи для нормалізації психічного та психологічного стану військових [3].

У даний час особливою перспективністю та динамічністю розвитку відрізняються методи медико-психологічної реабілітації, засновані на інформаційних (комп'ютерних) технологіях. Ці методи можна поділити на існуючі (апробовані) та перспективні. До перших відносяться засновані на взаємодії пацієнта з комп'ютером: комп'ютеризована психічна саморегуляція, комп'ютеризовані системи зворотного біологічного зв'язку.

Другу групу методів медико-психологічної реабілітації складають підходи, що передбачають занурення пацієнта в віртуальні середовища. Одним із таких напрямків є використання спеціально розроблених комп'ютерних ігор. Зокрема, вчені з Оклендського університету в Новій Зеландії створили інтерактивну тривимірну гру SPARX, в якій гравець проходить серію випробувань, аби відновити баланс у віртуальному світі, де домінують негативні автоматичні думки (GNAT). Дослідження показали, що застосування гри SPARX призвело до значного зниження рівня депресії серед пацієнтів віком від 12 до 19 років: 44% пацієнтів повністю позбулися депресії, порівняно з 26% у групі, яка отримувала традиційну терапію. Незважаючи на високий адиктивний потенціал звичайних комп'ютерних ігор і їх неповну педагогічну цінність, у даному випадку йдеться про ігри, які можуть бути корисними для підтримки психічного здоров'я [5]. Метод біологічного зворотного зв'язку, який отримав широке застосування в психіатрії та неврології, зарекомендував себе як ефективний підхід для психічної саморегуляції. Суть цього методу полягає в апаратно-опосередкованій психічній саморегуляції, де

пацієнту через зовнішній ланцюг зворотного зв'язку, організований за допомогою мікропроцесорної або комп'ютерної техніки, надається інформація про його фізіологічні процеси, такі як температура шкіри, опір шкіри, частота серцевих скорочень (ЧСС), артеріальний тиск (АТ), частота дихання (ЧД), м'язовий тонус, електроенцефалографія (ЕЕГ) тощо. Основу методу було закладено відкриттям J. Kamiya, який продемонстрував здатність досліджуваних змінювати параметри своєї електроенцефалографії за умов зворотного зв'язку (візуального чи слухового). За допомогою біологічного зворотного зв'язку людина спочатку навчається регулювати фізіологічні функції, а згодом переносить ці навички на рівень психічних процесів. У контексті медико-психологічної реабілітації військовослужбовців метод біологічного зворотного зв'язку є одним із пріоритетних і ефективних [4].

Віртуальна реальність, штучна реальність, електронна реальність, комп'ютерна модель реальності (англ. virtual reality, VR) – створений технічними засобами світ (об'єкти та суб'єкти), що передається людині через її відчуття: зір, слух, нюх, дотик та інші. В даний час віртуальні середовища використовуються в основному в ігрових цілях, проте вже проведено дослідження їхньої застосовності з метою професійного навчання.

Терапія за допомогою віртуальної реальності (VRT, VRIT, SFT), також відома як імітаційна або експозиційна терапія віртуальною реальністю (VRET), є одним із сучасних ефективних методів реабілітації пацієнтів з посттравматичним стресовим розладом (ПТСР). Однією з перспективних технологій у цій галузі є застосування нейрокомп'ютерних інтерфейсів (BCI), які дозволяють здійснювати зчитування мозкових сигналів, пов'язаних з мисленнєвою діяльністю користувача. Прикладом

такого пристрою є розробка компанії Emotiv, що дозволяє зчитувати близько 30 різних емоційних та фізіологічних станів, зокрема захопленість, напруження, розчарування, фрустрацію, а також рухові команди (наприклад, «штовхати», «тягнути», «підняти» тощо). Всі ці дані передаються бездротовим зв'язком до комп'ютера, де вони використовуються для управління ігровим процесом або реабілітаційними тренуваннями. Цей напрямок викликає значний інтерес серед фахівців у галузі психічного здоров'я, оскільки він обіцяє нові можливості для наукових досліджень та клінічного застосування.

На заключному етапі медико-психологічної реабілітації для кожного військовослужбовця розробляються індивідуальні рекомендації, які включають характеристики, обсяги та інтенсивність психічних і фізичних навантажень, що найбільш підходять для конкретного пацієнта. Також визначаються оптимальні види професійної діяльності та реалістичні життєві цілі, що можуть бути досягнуті в його поточному стані. Ці рекомендації фіксуються в медичній документації, що забезпечує їх систематичне виконання та подальший контроль.

Отже, медико-психологічна реабілітація є важливим елементом відновлення здоров'я осіб після важких захворювань і травм, зокрема військовослужбовців. Сучасні методи, такі як біологічний зворотний зв'язок, віртуальна реальність та нейрокомп'ютерні інтерфейси, забезпечують нові можливості для психологічної підтримки та адаптації пацієнтів, сприяючи їх реінтеграції та відновленню психічного здоров'я.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гунько Б. А. Посттравматичний стресовий розлад – в розрізі часу. Вісник Вінницького національного медичного університету. 2015. №1, Т. 19. С. 216–219.
2. Єна А. І. Актуальність і організаційні засади медико- психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції. Науковий журнал МОЗ України. 2014. № 1 (5). С. 5-16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/njmoz_2014_1_4
3. Кокун О. М., Агаєв Н. А., Пішко І. О., Лозінська Н. С., Остапчук В. В. Психологічна робота з військовослужбовцями – учасниками АТО на етапі відновлення. Методичний посібник. К.: НДЦ ГП ЗСУ, 2017. 282 с. URL: <http://elibrary.kdpu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/8319>
4. Крук І. М., Григус І. М. Сучасний погляд на психологічну реабілітацію військовослужбовців з посттравматичним стресовим розладом. Rehabilitation and Recreation. 2023. № 15. С. 50–56. URL: <https://health.nuwm.edu.ua/index.php/rehabilitation/article/view/339>
5. Москаленко М.М. Психологічна реабілітація ветеранів військових конфліктів. Тео-психології та її перспективи розвитку: Збірник доповідей Всеукраїнської студентської науково- практичної конференції, присвяченої 125-річчю з Дня народження Гордона Олпорта. Кропивницький, 2022. С. 134–137.
6. Пророк Н., Запорожець О., Креймеєр Дж. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи. Том 1. К., 2018. 208 с.

Тетяна СЕРЖАНСЬКА,
здобувач вищої освіти
факультету педагогічних технологій та освіти впродовж життя
(Державний Університет «Житомирська політехніка»)

Марина ОКСЮТОВИЧ,
кандидат філософських наук
доцент кафедри психології та соціального забезпечення
(Державний університет «Житомирська політехніка»)

ПСИХОЕМОЦІЙНИЙ СТАН ДІТЕЙ ТА БАТЬКІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ

Російська агресія на території України глибоко вплинула на емоційний стан дітей та батьків. Триваючий конфлікт, який почався в 2014 році, призвів до переміщення мільйонів людей, руйнування будинків та інфраструктури, а також втрати незліченної кількості життів. Станом на лютий 2023 року понад 500 тис. дітей залишалися за межами території України, розлучених зі своїми родинами та громадами [1].

Вплив воєнного часу, зокрема російської агресії на території України, на емоційний стан дітей та їхніх батьків є темою, яка викликає серйозну турботу та обурення. Воєнні події та конфлікти мають потужний вплив на психічне здоров'я людей, особливо на тих, хто знаходиться в зоні конфлікту або живе поблизу неї. У цьому контексті, діти та їхні батьки несуть особливий вагомий психологічний навантаження, яке може мати далекосяжні наслідки для їхнього емоційного стану та психічного здоров'я взагалі [2].

Емоційний вплив воєнного часу на дітей є значним і багатограним. Однією з найпоширеніших емоційних реакцій є страх і тривога, оскільки діти змушені жити в постійній небезпеці та невизначеності. Страх перед вибухами, обстрілами може

призвести до відчуття безпорадності та втрати контролю. Цей страх також може посилюватися розлукою з близькими, оскільки сім'ї можуть бути змушені тікати або бути розділеними через конфлікт. У результаті діти можуть відчувати симптоми тривоги, такі як неспокій, дратівливість і проблеми зі сном [2].

Травма, отримана під час військового конфлікту, може мати довгострокові наслідки, включаючи розвиток посттравматичного стресового розладу. Посттравматичний стресовий розлад – це стан психічного здоров'я, який може розвинутися після того, як хтось пережив або став свідком травматичної події.

Діти можуть проявляти низку фізичних, емоційних і поведінкових симптомів, зокрема:

- труднощі зі сном або кошмари;
- зміни апетиту або харчових звичок;
- дратівливість або перепади настрою;
- відмова від соціальної діяльності або друзів;
- фізичні скарги, такі як головний біль або біль у животі;
- труднощі з концентрацією або виступами в школі [3].

Емоційний вплив військового конфлікту може бути глибоким і тривалим. Страх і тривога є поширеними емоціями, які відчувають батьки під час війни, оскільки вони хвилюються про безпеку та благополуччя своїх дітей і близьких. Постійна загроза небезпеки та невизначеності може призвести до почуття безпорадності та безнадійності, сприяючи почуттю непереборної тривоги та стресу. Батьки також можуть відчувати почуття провини, відчуваючи відповідальність за безпеку та захист своїх дітей у нестабільному та небезпечному середовищі. Ці емоції можуть мати значний вплив на психічне здоров'я та благополуччя

батьків, впливаючи на їх здатність справлятися з викликами воєнного часу.

Травма війни може мати також тривалий вплив на емоційний стан і на батьків, що призводить до таких симптомів, як:

- флешбеки та кошмари;
- труднощі зі сном;
- дратівливість і злість;
- уникнення нагадувань про конфлікт.

Ці симптоми можуть заважати повсякденному життю та стосункам, ускладнюючи батькам надавати догляд та підтримку, яких потребують їхні діти. Емоційний вплив війни на батьків також може сприяти почуттю ізоляції та відірваності від інших, ще більше загострюючи почуття депресії та тривоги [4].

Вкрай важливо усвідомлювати емоційний вплив війни на батьків і надавати відповідну підтримку та ресурси, щоб допомогти їм впоратися з труднощами, з якими вони стикаються. Це може включати доступ до послуг психічного здоров'я, консультування та груп підтримки рівних. Також може бути корисним надання батькам інструментів і стратегій для керування своїми емоціями та подолання стресу, таких як практики усвідомленості, техніки релаксації та заходи по догляду за собою.

Під час війни батьки можуть зіткнутися з тим, що їм важко впоратися з емоційним впливом конфлікту на себе та своїх дітей [5]. Однак є кілька механізмів подолання, які батьки можуть використовувати, щоб допомогти керувати своїм емоційним благополуччям. Одним із найважливіших механізмів подолання є пошук емоційної підтримки в сім'ї та друзів. Можливість поговорити про свої почуття та проблеми з близькими може

допомогти батькам почуватися менш самотніми та мати більше підтримки у важкий час. Ця емоційна підтримка також може допомогти батькам краще підтримувати своїх дітей, оскільки вони будуть краще підготовлені для вирішення емоційних потреб своїх дітей [6].

Окрім пошуку емоційної підтримки в сім'ї та друзів, батьки також можуть отримати користь від консультацій і терапії. Розмова з фахівцем у сфері психічного здоров'я може надати батькам інструменти та стратегії для керування своїми емоціями та рівнем стресу під час війни. Терапія також може допомогти батькам краще зрозуміти емоційні потреби своїх дітей і як підтримати їх у конфлікті. У деяких випадках терапія також може знадобитися, щоб допомогти батькам впоратися з більш серйозними проблемами психічного здоров'я, такими як ПТСР або депресія.

Нарешті, практика самообслуговування може бути важливим механізмом подолання для батьків під час війни. Турбота про їхні фізичні та емоційні потреби може допомогти батькам краще справлятися зі стресом і тривогою, дозволяючи їм бути присутніми та підтримувати своїх дітей. Практики самообслуговування можуть включати:

- заняття регулярними фізичними вправами;
- практика уважності та медитації;
- збалансоване та поживне харчування;
- достатній сон і відпочинок;
- заняття хобі та заняттями, які приносять радість і відпочинок.

Ставлячи пріоритетом власне благополуччя, батьки можуть краще підтримувати своїх дітей і справлятися з труднощами

війни, адже навчання стратегіям подолання стресового стану може допомогти дітям розвинути навички керувати своїми емоціями та справлятися із тривогою, пов'язаною з життям у зруйнованому війною середовищі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Емоції: визначення, види, контроль. URL: <https://psychologer.com.ua/emotsii/>
2. Гусак Н., Чернобровкіна В., Чернобровкін В., Максименко А., Богданов С., Бойко О. Психосоціальна підтримка в умовах надзвичайних ситуацій: підхід резильєнс : навчально-методичний посібник. Київ : НаУКМА, 2017. 92 с.
3. Уклад. І.В. Марухина, Л.О. Кондратенко. Регіональний психологічний проєкт «Завжди поруч»: кращі практики (з досвіду роботи). Суми: НВВ КЗ СОІППО, 2023. 64 с.
4. Андрєєнкова В. Л., Войцях Т. В., Гриців І. П., Мельничук В. О., Сабліна Н. О., Флярковська О. В., Харківська Т. А. Психосоціальна підтримка учасників освітнього процесу. Навчально-методичний посібник. – Київ: Інститут модернізації змісту освіти, 2023. 152 с..
5. Готуємо гідну зміну: як батькам розвивати дітей в умовах війни та енергетичної кризи. URL: <https://www.unian.ua/society/gotuyemo-gidnu-zminu-yak-batkam-rozvivati-ditey-v-umovah-viyni-ta-energetichnoji-krizi-12131028.html>
6. Кіреєва З.О., Односталко О.С., Бірон Б.В. Психометричний аналіз адаптованої версії шкали резильєнтності (CD-RISC-10). Габітус. Вип. 14. 2020. С. 110-116.

Алла СТОЖУК,
здобувач вищої освіти
факультету педагогічних технологій та освіти впродовж життя
(Державний Університет «Житомирська політехніка»)

Олексій САБАДУХА,
кандидат філософських наук
доцент кафедри психології та соціального забезпечення
(Державний університет «Житомирська політехніка»)

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПІД ЧАС ВОЄННИХ ДІЙ

Життєдіяльність людини – це комплекс зовнішніх та внутрішніх процесів організму людини, повсякденна діяльність, які забезпечують підтримку нормального функціонування організму та є проявами життя. Життєдіяльність людини спрямована на формування особистого, самобутнього життєвого шляху і є урегульованою активною системою сенсу життя. Важливим чинником, що впливає на життєдіяльність людини є місце існування адже зовнішні умови можуть як позитивно так і негативно вплинути на неї. Відповідно до цього можна сказати, що комфортні умови це ті параметри довкілля, що мають позитивний вплив та можуть забезпечити найкращі умови для життєдіяльності людини. Натомість невідповідні умови можуть негативно вплинути на перебіг життєдіяльності людини і значно погіршити його. Але все ж, варто зауважити, що «єдиним об'єктивним критерієм впливу довкілля на організм людини є його реакція. Реакції організму, які дають змогу зберігати його відносну сталість в умовах значних коливань параметрів довкілля, називаються адаптаційними» [3].

У той час, коли організм людини має можливість за допомогою адаптаційних реакцій надавати стале функціонування,

здоров'я людини знаходиться в безпеці. Але у випадку коли організм опиняється в умовах коли інтенсивність сторонніх чинників перевищує адаптаційні можливості організму, то в такому випадку організм людини опиняється у стані небезпеки. Тож можна сказати, що безпека життєдіяльності певною мірою залежить від індивідуальних реакцій організму людини на навколишні подразники та на можливість організму оминати дії небезпечних чинників оточуючого середовища.

Об'єктом життєдіяльності людини є її особисте життя. Суб'єктом життєдіяльності людини є особистість яка виступає в ролі суб'єкта життя. Цільовою функцією життєдіяльності людини є формування та проектування життєвого шляху. Динамічна система сенсу життя людини вважається головною інстанцією психічної регуляції життєдіяльності людини. «На психічному рівні життєдіяльність людини визначається емоційно-вольовим та мотиваційно-потребними характеристиками, рівнем розвитку самосвідомості та усвідомлення цінності власного здоров'я» [3].

Розглядаючи питання безпеки життєдіяльності людини, можна сказати, що це її здатність у постійному потоці довколишніх подразників виокремити небезпечні для організму, ідентифікувати їх, продуктивно зреагувати на них задля уникнення шкоди для здоров'я. Для допомоги розрізнення та ідентифікування різноманітних зовнішніх подразників людина використовує різні аналізатори. Їх існує вісім, а саме: руховий, шкірний, зоровий, смаковий, слуховий, нюховий, вісцелярний, вестибулярний. Від роботи цих аналізаторів залежить життя кожної окремої людини. Характерним для всіх аналізаторів є можливість «приспосовувати рівень своєї порогової чутливості до інтенсивності дій подразника» [3]. Тобто, коли інтенсивність дії

подразника впродовж певного часу досить висока, чутливість аналізаторів знижується. Зворотній процес відбувається і у випадку зниження інтенсивності дії подразника, у цьому випадку чутливість аналізатора значно зростає.

Розглядаючи особливості життєдіяльності військовослужбовців важливо зауважити, що в умовах війни, по-перше інтенсивність небезпечних подразників зростає в рази, а по-друге додаються ще й нові, які не є звичними та характерними для мирного часу. Звісно, що пониження чутливості аналізаторів в процесі військових дій становить загрозу для життя та здоров'я військових, а адаптація до умов війни та небезпечного середовища досить часто призводить до непоправних або навіть летальних наслідків.

Реакції людини на певний подразник, що сприймається її аналізаторами називаються сенсомоторними реакціями. Сенсомоторні реакції можуть бути складними та простими. Проста сенсомоторна реакція – це швидка, проста відповідь (рух) на попередньо відомий або часто зустрічаючий сигнал. Розглядаючи складну сенсомоторну реакцію можна сказати, що це відповідь на певну кількість попередньо відомих сигналів, для кожного з яких вона здійснюється заздалегідь відомим рухом. «Робота аналізаторів людини забезпечує фізіологічну складову психофізіологічної надійності, а її психологічна складова визначається пам'яттю, мисленням, увагою, характером, темпераментом, емоціями, волею, потребами, здібностями та ін. Діяльність вищої нервової системи напряму пов'язана з психологічними особливостями особистості. Вона забезпечує нормальні відносини організму з навколишнім світом. Психічний стан людини напряму впливає на її безпеку життєдіяльності. Причина великої кількості жертв у небезпечних

ситуаціях пояснюється особливостями оточуючого середовища, психологічних та індивідуально-фізіологічних особливостях, недостатністю досвіду та знань, порушеннями емоційного стану особистості.

Вивчаючи психологічні особливості життєдіяльності військовослужбовців, варто зауважити, що під час служби і тим паче під час війни, вони зіштовхуються з низкою психологічних проблем, які можуть мати суттєвий вплив на їх емоційно- психологічний стан, психічне здоров'я і на загальне благополуччя. Військові під час служби, особливо в умовах бойових дій, стикаються з високим рівнем стресу та травматичними подіями: постійним відчуттям небезпеки, участю в бойових діях, спостереженням смерті чи поранень побратимів і ворогів. Це нерідко призводить до гострої психологічної травми. Додатковим викликом стає ізоляція та порушення соціальних зв'язків: під час війни військові перебувають у тривалих відрядженнях із невизначеними строками повернення та обмеженим зв'язком із сім'єю. Такі умови спричиняють почуття самотності та тривогу, посилену невідомістю про стан близьких і рідних.

Військовослужбовці стикаються з відсутністю контролю над своїм життям через сувору ієрархію та підпорядкування, що особливо гостро відчувається під час війни, коли від виконання наказів залежить здоров'я чи життя. Це може викликати тривогу навіть у спокійних і дисциплінованих особистостей. Додатковою проблемою є порушення сну, спричинене ненормованим робочим графіком, перевтомою, постійним шумом вибухів чи артилерії, а також страхом за власне життя, який змушує завжди бути наготові, оскільки міцний сон може виявитися фатальним. Також це моральна травма. Військовий може отримати моральну

травму, що є певною формою психологічного дистресу, яка виникає в момент коли порушуються цінності або глибокі переконання особистості. Причиною такої травми можуть стати злочинні накази, події під час яких від військового вимагають чинити дії, які суперечать його моральним принципам, коли військовослужбовець стає свідком дій, які він вважає несправедливими тощо.

І одна з найбільш поширених проблем це посттравматичний стресовий розлад (ПТСР). «Посттравматичний стресовий розлад – це хронічне порушення психічного стану, що може розвинути після травматичної події» [2]. МОЗ наголошує, що лише 20% жінок і та 8% чоловіків після пережитих травматичних подій будуть мати ПТСР. ПТСР це психічний розлад, який може проявлятися у вигляді: дратівливості, нав'язливих думок, спогадів, панічних атак, хронічного головного болю, частоті діареї, судом, переконань про ворожість та небезпечність світу, втрати довіри до людей, проблем у буденному житті (негаразди у стосунках, з роботою тощо), деперсоналізації, дереалізації, зловживань психоактивними речовинами (алкоголь, цигарки, наркотики), ризикованої поведінки, суїцидальних думок або навіть спроби суїциду. «За даними DSM-5, ризик мати коморбідний розлад (депресію та ін.) для тих, хто виявляє ознаки ПТСР, становить 80%» [1], [4].

Отже, зважаючи на обставини, в яких ми зараз проживаємо, і передусім на особливості життя військовослужбовця, які можуть негативно вплинути на нього й, навіть, опосередковано на його сім'ю – перше що ми можемо зробити – це проводити загальну психоедукацію. Це важливий крок до психічного здоров'я, адже кожен військовослужбовець повинен розуміти, що будь яка реакція його організму на надсильний подразник є нормальною,

що йому не обов'язково самотійно переживати та боротися з наслідками травмуючих подій і що звертатися до спеціалістів є нормальною практикою. Для сім'ї кожного військового також необхідно бути обізнаними у цих питаннях, адже вони своїм відношенням та поведінкою можуть, як допомогти військовослужбовцю вийти з такого стану, так і навпаки погіршити його.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кокун О. М., Пішко І. О., Лозінська Н. С., Олійник В. О., Хоружий С. М., Ларіонов С. О., Сириця М. В. Особливості надання психологічної допомоги військовослужбовцям, ветеранам та членам їхніх сімей цивільними психологами :метод. посіб. К. : 7БЦ, 2023. 175 с.
2. Міністерство охорони здоров'я України. Що треба знати про посттравматичний стресовий розлад.
<https://moz.gov.ua/article/health/scho-treba-znati-pro-posttravmatichnij-stresovij-rozlad>
3. Ульянов К. Броньований розум. Бойовий стрес та психологія екстремальних ситуацій. – К.:ПП «КП»УкрСІЧ», 2020. – 304 с.
4. American Psychiatric Association. Diagnostic and statistical manual of mental disorders : DSM-5. Washington, D.C. : American Psychiatric Association, 2013. 947

Ольга ГОРДІЙЧУК,

*кандидат філософських наук
доцент кафедри філософсько-історичних студій та масових
комунікацій
(Державний університет «Житомирська політехніка»)*

Владислав ДІДКОВСЬКИЙ

*здобувач вищої освіти
факультету педагогічних технологій та освіти впродовж життя
(Державний Університет «Житомирська політехніка»)*

МЕДІАГРАМОТНІСТЬ У ПОЛІТИЦІ В ЧАС ВІЙНИ

Медіаграмотність – це набір знань, умінь і навичок, які дають змогу аналізувати, критично оцінювати й створювати повідомлення для різних видів медіа; розуміння, як працюють медіа у суспільстві та який вплив вони чинять на настої, рішення, переконання суспільних груп, окремих особистостей.

Медіаграмотна людина здатна знайти потрібну інформацію, обрати те, що є корисним, оцінити достовірність отриманих даних. Це також означає вміння ефективно використовувати інформацію, правильно її зберігати та ділитися нею, не порушуючи при цьому етичних норм.

Медіаграмотність є надзвичайно важливою і актуальною в умовах інформаційної, гібридної, а з 2022 р. повномасштабної війни рф в Україні [1; 2; 6], оскільки інформація стає не просто засобом комунікації, а й потужною зброєю [4]. Росія активно використовує інформаційні операції для маніпуляції суспільною думкою, дискредитації України на міжнародній арені [5], поширення паніки й недовіри. Дезінформація націлена як на українське населення, так і на міжнародну спільноту, щоб виправдати агресію, знизити підтримку України.

Медіаграмотність допомагає розпізнавати фейки, перевіряти джерела інформації та уникати поширення неправдивих даних.

Постійний потік негативних маніпулятивних новин може викликати тривогу, страх, емоційне виснаження. Вміння критично оцінювати інформацію допомагає знизити рівень стресу, зберігати спокій та уникати паніки. Достовірна інформація сприяє розумінню політичної ситуації в країні та міжнародних настроїв, допомагає об'єктивно оцінювати перебіг військових дій та зорієнтуватися, куди потрібно скеровувати зусилля для можливої допомоги, інформаційного розголосу для привертання уваги, підсвітлення певної проблеми, що потребує нагального вирішення.

Медіа мають потужний вплив на спосіб мислення та поведінку людей, розвиток медіаграмотності є засобом захисту від маніпуляцій та пропаганди, а критичне мислення є ключовим інструментом для розуміння та оцінки медіаповідомлень [3]. Росія впливає на інформаційний простір України з метою послаблення держави зсередини, створюючи й підживлюючи суперечки між громадянами, намагається знизити рівень довіри до влади, її представників та державних інституцій тощо [7].

Уміння працювати з інформацією допомагає уникати публікації даних, які можуть нашкодити військовим операціям, наприклад, місць дислокації українських військ чи результатів ударів.

Медіаграмотність має кілька ключових складових, які визначають її ефективність у сучасному інформаційному просторі. Однією з основних є доступність, яка передбачає здатність знаходити та використовувати різні форми медіа та технологій. Вона охоплює технічні навички та розуміння роботи

медіаплатформ, а також вміння отримувати доступ до достовірних джерел інформації. Це надзвичайно важливо у світі, де обсяг медіаконтенту постійно зростає, створюючи нові виклики для споживачів інформації. Також важливим компонентом є аналіз як здатність деконструювати медіаповідомлення, розуміючи, які методи, символи, метафори чи наративні структури використовуються для впливу на аудиторію. Аналіз допомагає виявляти приховані цілі медіаконтенту та оцінювати його якість і достовірність. Критична оцінка медіа дозволяє споживачам розрізняти факти та думки, виявляти дезінформацію і розуміти упередженість джерел. Це основа для формування обґрунтованих суджень про те, наскільки інформація є надійною. Окрім споживання інформації, важливим є її створення. Вміння створювати оригінальний контент передбачає відповідальність за його етичність, дотримання конфіденційності та авторських прав. Це особливо актуально у світі, де кількість створюваного контенту безперервно зростає.

Медіаграмотність стає ключовою компетенцією для сучасного громадянина, оскільки навички аналізу, оцінки та критичного розуміння медіа-контенту дозволяють ефективно навігувати в інформаційному оточенні, приймати обґрунтовані рішення та брати участь у громадсько-політичному житті. Критичне мислення, розвиток якого є неможливим без медіаграмотності, є основою для розвитку демократичного суспільства і гарантом громадянської участі.

Медіаграмотність в умовах війни – це не лише про критичне мислення, а й про безпеку, єдність та стійкість суспільства. Обізнані громадяни стають активними учасниками інформаційного спротиву, що є важливим елементом перемоги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Hordiichuk O. 2023. The Ideological and Ontological Causes of Russia's War on Ukraine. West versus East, Tyranny versus Democracy. *Ethnic in progress*, Vol. 14, 1, 4-23. <https://doi.org/10.14746/eip.2023.1.1>
2. Hordiichuk, O., Halapsis, A., & Kozlovets, M. 2023. How the information warfare turns into full-scale military aggression: the experience of Ukraine. *Przegląd Strategiczny*, (16), 345–362. <https://doi.org/10.14746/ps.2023.1.25>
3. McPeck J. E. 2014. *Critical thinking and education*. London, 178p.
4. Mishalova O., Hordiichuk O., Sokolovskyi O. 2024. Russia's War in Ukraine as a «War for Identity» and Appropriation of Cultural Tradition. *ETHICS IN PROGRESS*, 15(1), 73–94. <https://doi.org/10.14746/eip.2024.1.4>
5. Бенюк К. Європейські руки Путіна: як Росія впливає на громадську думку в ЄС. *Espresso*, 26 червня, 2024 <https://espresso.tv/poyasnuemo-evropeyski-ruki-putina-yak-rosiya-vplivae-na-kraini-es>
6. Гордійчук О. 2023. Онтологічні причини війни Росії в Україні. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки*, 2 (94), 86–99. [https://doi.org/10.35433/PhilosophicalSciences.2\(94\).2023.86-99](https://doi.org/10.35433/PhilosophicalSciences.2(94).2023.86-99)
7. Гордійчук О., Дідковський В. 2024. Протидія пропаганді в умовах війни. *Матеріали ІІ Міжнародної наукової конференції «Соціально-гуманітарні студії: інновації, виклики та перспективи»*, м. Житомир, 16-17 травня 2024 р. Житомир: Житомирська політехніка, 2024, С. 142–144. <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/06/povnyj-tekst.pdf>

Катерина ДЕНИСОВСЬКА,

студентка групи ПЛ-10

Державний університет «Житомирська політехніка»

Юлія КОНДРАТЮК,

кандидат історичних наук, доцент

Державний університет «Житомирська політехніка»

НАТАЛІЯ КОБРИНСЬКА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ ФЕМІНІЗМУ В ГАЛИЧИНІ

Фемінізм – це соціокультурний, політичний та ідеологічний рух, що спрямований на досягнення рівних прав та свобод, котрі дозволяють жінкам існувати без утисків та пригнічень з боку суспільства.

Ідеологія емансипації жінок формувалась у контексті світовідчуття і світобачення культурних епох (романтизму, позитивізму, модернізму та постмодернізму), які мовою художньої інтерпретації та наукового пізнання, новими морально-етичними нормами суттєво змінювали усталені стереотипи патріархальної моделі світу [5, с. 33].

Фемінізм як організований жіночий рух, ідеологія і культурна традиція виник в Україні у 80-х роках 19 століття. Його появу пов'язують із загальними політичними та соціальними трансформаціями в суспільстві. Першою жіночою феміністичною організацією вважається «Товариство руських женщин», засноване у 1884 році в Станіславі (тепер Івано-Франківськ) письменницею Наталею Кобринською. У 1887 році вийшов перший жіночий альманах «Перший вінок», виданий Кобринською разом із Оленою Пчілкою.

Біографія Наталії Кобринської є досить цікавою темою для досліджень, проте основною метою та ціллю цієї роботи буде

дослідження аспектів її діяльності, що мали вагомий вплив на розвиток фемінізму на Галичині та згодом по всій Україні.

В українському соціокультурному просторі Наталію Кобринську найчастіше асоціюють із її феміністичною діяльністю, визначаючи їй важливу історичну роль у започаткуванні, популяризації та ідеологічній концептуалізації українського жіночого руху, проте феміністичні ідеї прийшли до неї не одразу [3].

Письменниця виросла в сім'ї священника та депутата Івана Озаркевича. Через те, що в Австро-Угорській імперії жінки не мали доступу до здобуття вищої освіти, Наталія навчалася вдома, маючи необмежений доступ до батькової бібліотеки. «Бушування по книжках батька ввійшло мені в звичай...» — цю фразу можна побачити в автобіографії Кобринської. Також вона писала, що саме в батьковій бібліотеці вперше дізналася про нерівність у правах жінок і чоловіків, що викликало ідейних інтерес до цього питання. В її сім'ї панувала гендерна рівність, тому це питання викликало незвичний для неї дисонанс, що спонукав до роздумів, а згодом до рішучих дій [6].

У 1874 році Наталія одружується з Теофілом Кобринським. В ньому вона знаходить вірного друга, соратника та підтримку у всіх своїх починаннях. Ґрунтовно освічений, він усіляко сприяв інтелектуальному зростанню молодої дружини, а також підтримував її ідейних інтерес, щодо здобуття прав та свобод для жінок [10]. Проте, через 8 років шлюбу Теофіл

помирає. Щоб втішити дочку, батько забирає Наталію до Відня, де вона знайомиться особисто із літературознавцем і громадським діячем Остапом Терлецьким, котрого знала заочно завдяки братам. Терлецький, вражений усними оповідями Наталії

Кобринської, умовив її почати писати на теми, що її цікавлять та з якими вона добре ознайомена — зокрема, про роль жінки в суспільстві. Так, у 1883 році з'явилося оповідання «Пані Шумінська», що згодом отримало назву «Дух часу» [6]. Цей твір є історією про розлом поколінь, що показує з жіночої точки зору, як жінка адаптується до зміни суспільства: до руйнації усталеного патріархального устрою. Ці мотиви прослідковуються в багатьох творах Кобринської. Твір був продекламований Терлецьким на засіданні українського студентського товариства «Січ» під псевдонімом «Анна Струтинська». Публіка чудово сприйняла цей творчий доробок — це дало змогу молодій авторці повірити у власні сили та продовжувати писати, а також посилило її інтерес до вивчення питання фемінізму, що згодом призвело до створення першого жіночого товариства [10].

Феміністичні ідеї Кобринської в Галичині вже мали свою передісторію та своїх попередників, якими були чоловіки — М. Ганкевич, М. Драгоманов, М. Павлик, В. Полянський, І. Франко, В. Шухевич. Проте це було чоловіче бачення жіночого руху, що не мало конкретики та було більше партійно орієнтоване й ідеологічно марковане соціалістичними гаслами, до того ж концептуально неформлене в соціумі [3, с. 184].

Тому, 1883–1887 роки можна вважати етапними в зародженні ідеології українського жіночого руху, а також і самого руху як явища суспільного [3, ст. 183].

Наталія Кобринська разом з Людмилою Драгомановою та Ганною Павлик організували в Івано-Франківську «Товариство руських женщин» [1]. Початком його діяльності можна вважати збори, що відбулися 1884 року 8 грудня у м. Станіславів. На них прибуло близько 100 жінок з Галичини. На з'їзді було проголошено

ідею соборності України й праці для народу, особливо для піднесення культурного рівня сільського жіноцтва [2].

Сама Кобринська так формулювала завдання «Товариства»: «Ми поклали собі метою впливати на розвій жіночого духа через літературу, бо література була всебічним образом ясних і темних сторін суспільного ладу, його потреб і недостатків. Я через літературу, – наголошувала вона, – дійшла до зрозуміння жінки в суспільстві – тож хотіла і других повести за собою» [6].

За три роки після заснування «Товариства руських женщин» спільним коштом і зусиллями Наталії Кобринської та Олени Пчілки за активної підтримки Івана Франка у Львові було видано перший жіночий альманах «Перший вінок» [6].

У передмові до альманаху Кобринська написала: «Видаючи «Жіночий альманах» з самих жіночих праць, ми не гадаємо відчужуватися від мужчин на полі загальних стремлінь і ізолювати жіноче питання від інших суспільних задач. Ми лиш переконані, що ніхто ліпше від нас самих не зможе знати про наші терпіння, недостатки і вимоги, що ми повинні старатися ближче об'яснити наше положення в суспільстві...» [6].

До створення альманаху було залучено 17 авторок (11 із Галичини та 6 із Наддніпрянщини): Ганну Барвінок, Олену Грицай, Дніпрову Чайку, Уляну Кравченко, Анну Павлик, Климентину Попович, Михайлину Рошкевич, Людмилу Старицьку, Ольгу Франко, Олесю Бажанську тощо.

Також на сторінках альманаху Наталя Кобринська опублікувала програмні для фемінізму статті: «Про рух жіночий в новіших часах»,

«Руське жіноцтво в Галичині в наших часах», «Замужня жінка середньої верстви», «Про первісну ціль Товариства руських жінок в

Станіславові». Загалом це була антологія жіночої творчості, зібрана, упорядкована й видана жінками. «Перший вінок» також заклав основи розвитку жіночих часописів – ті, що видавались пізніше, мали його як орієнтир.

Проте схвалення, особливо, від чоловічої верстви населення вони не отримали, адже доробок був настільки потужним, що в ньому вбачали загрозу тотальному патріархату, що панував в ті часи.

Після видання альманаху Кобринська налагоджує контакти із діячками жіночого руху інших народів Австро-Угорської імперії, зокрема з чеськими письменницями та громадськими діячками.

У своєму доробку «Історія російської літератури» Омелян Огоновський зазначав, що в 1890 році чешки подали до австрійського парламенту петицію з проханням дозволити жінкам навчатися в університетах імперії.[7] Через рік, у 1891 році, Кобринська в свою чергу зібрала підписи галицьких жінок і подала до австрійського парламенту петицію з вимогою дозволити жінкам навчатися в університетах.

З 1893 до 1896 року під видавничою маркою «Жіноча бібліотека» Кобринська видає три збірники «Нашої долі» [9]. Денис Лукіянович зазначав: «Вона зробила три великі справи: створила моральну основу, роз'яснюючи і мужчинам, і жінкам потребу жіночої рівноправності; вона випрацювала теоретичні докази виставленого постуляту; вона вийшла на перші позиції практичної діяльності (віча, збори, петиції, товариства)» [4, ст. 9-10].

Вагому частину творів Кобринської пізнішого періоду сучасники письменниці не зрозуміли та критикували. Тодішнє жіноцтво було далеким від сприйняття фемінізму як ідеології, тому

по справжньому оцінити внесок Наталії Кобринської вдалося лише наступним поколінням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бомко О. Наталія Кобринська: засновниця першого українського руху за права жінок. Дивись.info. URL: <https://divys.info/2023/05/30/nataliya-kobrynska-zasnovnytsya-zhinochogo-ruhu>.
2. Визволителька жіноцтва. Черкаська районна адміністрація. Черкаська районна адміністрація. URL: <https://cherkassyrd.gov.ua/vydatni-ukrayintsi/2020/06/04/vyzvolitelka-zhinotstva/>
3. Жінка з хистом Аріадни : Життєвий світ Наталії Кобринської в генераційному, світоглядному і творчому вимірах : монографія / Алла Швець; Інститут Івана Франка НАН України ; Лекторій СУА з жіночих студій УКУ; ВГО «Союз Українок». Львів, 2018. 752 с. (Серія «Літературознавчі студії»; вип. 23).
4. Лукіянович Д. Два документи до життєпису Наталії Озаркевич-Кобринської. Львів, 1939. С. 9–10.
5. Маланчук-Рибак О. Ідеологія та суспільна практика жіночого руху на західноукраїнських землях ХІХ —першої третини ХХ ст. Чернівці : Книги ХХІ, 2006. С. 33.
6. Мочарник І. Наталія Кобринська – за духом часу українського жіночого руху. Читомо. Культура читання і мистецтво книговидання. Усе про книги | Читомо - портал про культуру читання і мистецтво книговидання. URL: <https://chytomo.com/nataliia-kobrynska-za-dukhom-chasu-j-ukrainskoho-zhinochoho-rukhu/>

7. Огоновський О. Наталя Кобринська *Історія літератури руської*. Ч.3. 2 відділ. Львів: Накладом наукового товариства імени Шевченка, 2023. С. 1263-1304.

8. Павличко С. Наталя Кобринська в контексті епохи. Павличко С. *Фемінізм / упоряд. Віра Агеєва*. Київ : Основи, 2002. С. 125.

9. «Чорна пані» Наталія Кобринська: перша українська феміністка - Українки. Українки. URL:
<https://ukrainky.com.ua/nataliya-kobrynska-persha-ukrayinska-feministka/>.

10. Шалені авторки. Наталя Кобринська: мама українського фемінізму | Шалені авторки | Ростислав Семків і Віра Агеєва, 2022.

YouTube. URL:
<https://www.youtube.com/watch?v=3fjwzXEregw/>

S.S. YEUGLIEVSKIY,
student

O. Zadoienko
assistant
Zhytomyr Polytechnic State University

MEDIA TRENDS AND THEIR IMPLEMENTATION IN THE SOCIOCULTURAL SPACE

Media trends are constantly shaping and redefining the socio-cultural landscape. As we navigate through the 21st century, the evolution of media from traditional outlets to digital platforms has dramatically changed how we consume and disseminate information.

Aim. To examine various media trends and their impact on the socio-cultural space.

Methods of abstraction and inference.

Results and discussion. Digital Transformation is a shift from traditional media like newspapers and TV to digital platforms that democratize information distribution. Digital platforms offer a wealth of content at our fingertips, promoting greater access to information. This shift has allowed more voices to be heard, enabling broader participation in media creation and consumption [11, p. 453]. In addition, the rise of streaming services, online news outlets, and social media has redefined how content is produced, distributed, and consumed.

Platforms such as YouTube and Spotify have revolutionized the music and entertainment industry by providing a space for independent artists to reach a global audience without traditional record labels [10, p.23].

Social Media Influence. Social media platforms like Facebook, Instagram, and Twitter have transformed communication [9, p. 2357]. These platforms enable the real-time exchange of information, which

significantly impacts public opinion and cultural norms. Social media has become a powerful tool for activism, raising awareness of social issues, and mobilizing communities.

The MeToo movement gained momentum through social media, highlighting issues of sexual harassment and assault and leading to widespread societal changes [9, p. 2360].

Content Personalization. Algorithms and data analytics are increasingly used to tailor media content to individual preferences, enhancing user engagement. Personalized content recommendations create a more engaging user experience and raise concerns about echo chambers and misinformation [6, p. 9]. The challenge lies in balancing personalized content with diverse perspectives to prevent the reinforcement of biased views [8, p.9]. Netflix's recommendation algorithm suggests shows and movies based on the user's viewing history, creating a personalized entertainment experience.

The Role of Influencers. Influencers have become key players in shaping public opinion and consumer behavior. Unlike traditional celebrities, influencers build their following through relatable content and authentic interactions with their audience [3, p. 3]. This authenticity resonates more with audiences than traditional advertising, making influencers powerful marketers.

Example: Beauty influencers on YouTube and Instagram have transformed the beauty industry by promoting products and sharing makeup tutorials, significantly influencing consumer purchasing decisions.

Augmented Reality and Virtual Reality. Augmented Reality (AR) and Virtual Reality (VR) transform how we interact with media. These technologies offer immersive experiences that were previously unimaginable, blurring the lines between the digital and physical

worlds. AR and VR are increasingly used in education, entertainment, and social interaction, providing new ways to engage with content [7, p. 13]. AR applications like Pokémon blend digital content with the real world, creating an interactive and immersive user experience. Challenges and Ethical Considerations. The rapid pace of media evolution brings challenges like data privacy, the digital divide, and the ethical use of AI in media. As media consumption becomes more personalized, data privacy and security concerns arise. The digital divide poses a significant challenge, with unequal access to technology and the internet exacerbating social inequalities [1, p. 4]. Ethical considerations in AI and media include the potential for biased algorithms and spreading misinformation.

Example: The Cambridge Analytica scandal highlighted the dangers of data misuse and its impact on political processes, emphasizing the need for stricter data privacy regulations.

More details about video hosting platform. We will discuss the most popular site. YouTube's role in the socio-cultural space is multifaceted, influencing education, activism, and pop culture. Its content creation democratization has given the voiceless a voice while its educational and social impact continues to grow. However, addressing content moderation's challenges and ethical considerations is essential to maintaining a balanced and responsible platform [4]. Understanding YouTube's influence helps us navigate the ever-evolving media landscape and its societal impact [5].

Media trends are not just about technological advancements; they reflect and influence cultural and social dynamics. The digital transformation, social media influence, content personalization, the role of influencers, and the emergence of AR and VR are reshaping the sociocultural space. Understanding and navigating these trends is

crucial for adapting to the ever-changing media landscape. As we move forward, addressing the challenges and ethical considerations will be essential to ensure equitable and responsible media practices.

References

1. Bostrom E. Y. The Ethics of Artificial Intelligence, Cambridge Handbook of Artificial Intelligence: pp. 3-5.
2. Carr N. The Shallows: What the Internet Is Doing to Our Brains, pp. 130-132.
3. Hennessy B. Influencer: Building Your Personal Brand in the Age of Social Media, p. Introduction.
4. <https://www.mojokeys.com/blog/the-impact-of-youtube-and-social-media-on-modern-communication>.
5. <https://blog.youtube/culture-and-trends/youtube-culture-trends-report-2023>.
6. Pariser E. Writer, Personalization Algorithms and Filter Bubbles. [Performance]: TED Talks, p. 9.
7. Scoble S.I. The Fourth Transformation: How Augmented Reality and Artificial Intelligence Change Everything.: Foreword, pp. 1-25.
8. Stephens-Davidowitz S. Everybody Lies: Big Data, New Data, and What the Internet Can Tell Us About Who We Really Are, pp. 4- 10.
9. The Role of Social Media in Political Mobilization: Evidence from the #MeToo Movement: Journal of Communication, pp. 2356-2363.
10. Westerman G. Digital Transformation: A Roadmap for Billion-Dollar Organizations, pp. 17-25.
11. Zuboff S. The Age of Surveillance Capitalism, pp. 452-45

Vadym Slyusar

doctor of philosophical sciences, docent

Iryna Vitiuk

PhD in Philosophical Sciences, Docent

Mykola Slyusar

assistant

Zhytomyr Polytechnic State University

THE EPISTEMOLOGICAL POTENTIAL OF MAX WEBER'S THEORIES IN TERRORISM STUDIES

Max Weber's theory, particularly his concepts of political ethics, types of social action, and the theory of legitimate domination, is a crucial tool for analyzing terrorism [1; 2; 3].

Violence is a decisive force in political activity and carries the risk of fracturing social cohesion. According to Weber, the primary sources of antagonism are the qualities that drive individuals to political activity. A politician must possess three qualities: passion, a sense of responsibility, and a sense of proportion, forming a triad of «devotion to a cause – accepting responsibility for that cause – a psychological factor preventing negative consequences of the former components.» Political activity depends on the subject's ability to balance passion and restraint; otherwise, it transforms into extremism. Political ethics becomes paramount. Achieving any ethically good goal may have ethically dangerous consequences, as it inherently allows for the justification of outcomes. Based on the relationship between goals and consequences, Weber distinguishes two forms of ethics: the «ethics of conviction» and the «ethics of responsibility.» The former focuses on the goal without regard for consequences (acting for the sake of the goal, shifting responsibility to others or divine will), while the latter holds the politician accountable for the outcomes of their actions [2]. Weber's theory highlights that terrorist organizations

predominantly rely on the «ethics of conviction» in evaluating their activities, prioritizing the establishment and maintenance of a state of fear. Thus, based on Weber's theory, counterterrorism policies must balance both ethics, while terrorist organizations rely solely on the ethics of conviction.

In his work *Economy and Society*, Weber introduces the concept of «social action», which refers to human behavior imbued with a certain meaning, always involving an attitude toward objects with understanding, where a (subjective) meaning exists or is implied, regardless of how well it is understood. Internal behavior is social action only when oriented toward the behavior of others. Weber identifies four main types of social action based on their causes (ranging by degree of rationality): purposive-rational, value-rational, affective, and traditional. Purposive-rational action is directed toward achieving a specific goal, with means and methods rationally calculated, and goals and means establishing a causal relationship. Value-rational action is oriented toward a conscious belief in the unconditional intrinsic value (ethical, aesthetic, religious, etc.) of certain behavior, regardless of its outcome. Affective action is driven by emotions, arising spontaneously or in response to an event, determined by current affects or emotional states (e.g., revenge, piety, or sensual pleasure). Traditional action is a «reaction to familiar stimuli, toward a previously formed disposition», based on ingrained social behaviors and norms perceived as habitual [1].

Social actions oriented toward values, affects, and the ethics of conviction play a significant role in shaping the activities of terrorist organizations. For terrorists, performing an action is often more important than achieving a specific goal, though the rationality and meticulous planning of terrorist acts must be noted (e.g., the

September 11, 2001, attacks demonstrate a rational choice of means to achieve a goal, or the targeting of energy infrastructure by cyberterrorists). The same type of social action governs the recruitment and financing processes of terrorist organizations. Their activities share characteristics with affective social actions, as they are also driven by the desire to vent anger toward «enemies» or satisfy a sense of revenge. Value-rational action orients terrorists' activities toward the social significance of the struggle itself, rather than its outcome. They often label themselves within their communities as «fighters for justice», «defenders of oppressed groups», or «righteous ones.»

Building on the idea that power in society gains recognition and support through legitimacy, Max Weber distinguishes two types of power: power as authority (characterized by legitimate application) and power as coercion (illegitimate, achieved through threats and violence). Based on the trust of subjects or citizens in power, Weber identifies three «ideal types» of legitimate domination: rational-legal, traditional, and charismatic. The first is based on established rules, with its purest form being bureaucratic domination. Laws are enacted and amended through formal procedures, and the power structure functions as an enterprise with organs of power, including heteronomous and heterocephalous structures. Obedience is directed not toward individuals but toward rules, with subordination distributed hierarchically and subject to appeal procedures. Traditional domination is based on belief in the sanctity of ancient orders, with its purest form being patriarchal domination, where the community submits to the ruler out of reverence for their lineage. Formal law is absent, material principles of justice prevail in governance, and orders are limited by tradition, the violation of which

undermines legitimacy. Outside tradition, governance is exercised at the ruler's discretion. The absence of formal law is a key feature of all traditional forms of domination. Charismatic domination is based on devotion to a leader due to their unique qualities (e.g., magic, heroism, or oratory), with the purest examples being the domination of a prophet or military hero. Followers submit to the leader through faith in their charisma, which persists only as long as their qualities are confirmed; otherwise, domination dissipates. Charisma rejects traditions and established rules, creating new norms through revolutionary ideas or force [3].

Terrorist activity is a significant threat to the legitimacy of power, serving as a stimulus for authorities to strengthen political, legal, economic, and other institutions. In the context of studying terrorism, the theory of legitimate domination reveals the nature of certain terrorist organizations that mimic rational-legal structures by creating their own «pseudo-state» institutions (e.g., the Donetsk People's Republic, Luhansk People's Republic, or the Islamic State). This also applies to their justification of activities by appealing to «laws» and «rules», declaring either the illegitimacy of existing power or their own legitimacy. Thus, one direction of state activity is establishing the rule of law and transparent legitimation procedures. The rejection of the rational-legal type and the adoption of an alternative – traditional type – characterizes the activities of terrorist organizations rooted in religious fundamentalist ideologies. They typically position themselves as «defenders of tradition», legitimizing their power through traditional norms and belief in the «sanctity» of local customs. Regarding the third type, the charisma of a terrorist organization's leader fosters the devotion of its followers. Belief in their supernatural abilities is significantly amplified today through media idealization and

heroization, particularly via social media, as traditional democratic media do not promote terrorist activities.

REFERENCES

1. Вебер М. Господарство і суспільство як загальні поняття; пер. з нім. О. Погорілого. Вебер М. Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика. Київ : Основи, 1998. С. 67 – 82.
2. Вебер М. Покликання до політики / М. Вебер ; пер. з нім. О. Погорілого. Вебер М. Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика. – Київ : Основи, 1998. С. 173–191.
3. Вебер М. Три чисті типи легітимного панування; пер. з нім. О. Погорілого. Вебер М. Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика. – Київ : Основи, 1998. – С. 157–172.
4. Слюсар В. М. Деякі зауваження до визначення поняття «насилля»: соціально-філософський аспект. *Гілея*. 2015. Вип. 98. С. 245 – 248.
5. Слюсар В. М. Насилля: соціально-філософська природа : монографія. Житомир: Вид-во Євенок О. О., 2017. 450 с.
6. Слюсар В. М. Соціальне насилля: зміст і форми реалізації у трансформаційних процесах. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2016. Вип. 1 (82). С. 127 – 132.

A. OSYPCHUK,
Bachelor student

M. KOSHELEVA,
Senior Lecturer, language advisor
Zhytomyr Polytechnic State University

BIAS IN AI DECISION-MAKING THE ETHICS OF ALGORITHMIC FAIRNESS

Artificial Intelligence (AI) has impacted many aspects of our daily lives from health care to criminal justice, finance and hiring, and much more. Although AI has helped us a lot it still has flaws. It's all about bias. AI decision-makers can incorporate biases that are present in the algorithms they work with. This thesis looks at the ethical problems that can be caused by AI bias. For AI to assist justice, instead of enhancing inequality, what is required is not only a technical fix but also a thought process fix concerning ethical responsibility at all levels of design [1].

AI systems often inherit biases from their training data. When trained on historical data, these models may learn the biases – relating to race, gender, or socio-economic status – present in the data. Some AI hiring technologies, for instance, have a natural bias for male workers, reflecting the male-dominated hiring patterns in their training data. Such prejudices help to introduce non-discriminatory practices into what are supposed to be neutral algorithms [2].

Poor representation in datasets is another cause of AI bias. AI prediction outcomes are less accurate and result in unjust outcomes if there is an underrepresentation of certain groups. This is particularly troubling in the realms of healthcare and criminal justice. Algorithms can reinforce discrimination against minorities in predictive policing. Due to historical over-policing, the crime data used to train these algorithms places an unfair emphasis on these neighborhoods. As a result of the biased outcomes mentioned above, a feedback loop is created where the police are sent to communities that are already being over-policed [3].

AI biases in finance have seen algorithms that determine whether loans are approved. This credit is denied to people from certain races or poor socio-economic backgrounds at a disproportionately high rate. When people are denied access to financial services because of their identity, it not only impacts the individual but also creates economic inequality. Thus, the developers' ethical responsibility is not only to ensure the technical performance of their models but also to ensure that the AI systems do not perpetuate social injustices.

To tackle bias in AI systems, blending technical solutions and policy intervention along with ethical considerations is required. A good approach to this technically, is the building of fairness-aware algorithms that target the minimization of discriminatory outcomes. These models are specially designed to be sensitive to biases so that predictions do not unfairly penalize a group. For example, algorithms could obtain training using «debiasing» methods for fairer and more equitable results. Methods could include reweighting or better representation of data from under-represented groups, or adversarial training to identify and mitigate unfair patterns.

Being open about AI objects helps to correct AI bias. Algorithmic transparency means making the way AI makes decisions clearer and easier to understand for developers and users. «Explainable AI (XAI)» and similar techniques may reveal how a model arrives at its conclusions and assist in detecting and correcting bias before it causes any major problems. Being open also means getting teams from different fields involved in developing the process which includes international experts, sociologists, and domain experts, who can offer more ideas and anticipate more challenges [4][5].

In addition to technical fixes, we need to think about ethical accountability. Today, bias in outcomes is usually thought to be a technical failure that can be fixed. However, bias in AI ultimately reflects what society thinks. Thus, any ethical solution will also have to tackle the systemic issues underlying how data gets collected and how decisions are made. Developers, companies, and regulators all have a shared responsibility to ensure that AI technologies don't perpetuate social injustices. Regulations that require fairness assessments and ongoing audits of these systems would prevent the use of flawed algorithms.

Developers should train models more effectively and ethically, with inclusion and fairness at the core, rather than as an afterthought. The training dataset should be made as representative as possible and the models should be monitored for unintended discrimination. Besides, getting the communities impacted by AI systems to participate in the design and test processes can provide meaningful input that ensures these technologies serve everyone equally.

AI decision-making systems are increasingly being questioned for their potential biases, which can significantly affect the outcomes of

cases such as criminal sentencing and hiring decisions. Training algorithms on historical data often leads to bias, which can, however, be reduced through design, transparency, and ethical responsibility. The answer is to not reiterate technical things. This acknowledges the social and historical context in which we persist. Further, it seeks to invert it by giving recommendations that are fairer. Throughout practice, there is inclusivity in effort.

The only way to ensure that AI helps people everywhere is to ensure that the underlying technology is innovative but ethical, meaning we design it to be fair.

REFERENCES

1. Holding AI Accountable: Who Gets To Tell the Story? [e- resource]: <https://pulitzercenter.org/event/holding-ai-accountable-who-gets-tell-story>
2. What is machine learning bias (AI bias)? [e-resource]: <https://www.techtarget.com/searchenterpriseai/definition/machine-learning-bias-algorithm-bias-or-AI-bias>
3. The good, bad and ugly of bias in AI. [e-resource]: <https://www.cfainstitute.org/insights/articles/good-bad-and-ugly-of-bias-in-ai>
4. What is explainable AI? [e-resource]: <https://www.ibm.com/topics/explainable-ai>
5. Unveiling the Spectrum of Explainable AI: A Deep Dive into XAI Techniques. [e- resource]: <https://medium.com/@shreeraj260405/unveiling-the-spectrum-of-explainable-ai-a-deep-dive-into-xai-techniques-1ccfa856ac96>

Євгеній АНДРЕЄВ,

кандидат медичних наук, доцент

Національний медичний університет імені О.О.Богомольця

БАР'ЄРИ ІНТЕГРАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Процес гармонізації українського законодавства у сфері охорони здоров'я з правом ЄС зіштовхується з фундаментальною перепорою – війною і її системними наслідками. Оборонні потреби та руйнування інфраструктури змушують державу пріоритезувати підтримку функціонування існуючої системи, а не глибоку трансформацію, що гальмує впровадження стратегічних нормативних заходів. За оцінками дослідників, війна підсилює дефіцит ресурсів, посилює внутрішні навантаження на систему і збільшує ризики невиконання зобов'язань [1].

Другим суттєвим бар'єром є великий обсяг *acquis* ЄС та його висока технічна складність, що формує надмірну юридичну, методологічну та експертну навантаженість на державні установи. При цьому кадровий потенціал, зокрема в МОЗ та суміжних міністерствах, часто не володіє необхідними компетенціями для аналізу й адаптації директив і регламентів. Ця слабкість підтверджується численними публікаціями, які вказують на розрив між національними нормами та європейським *acquis* у сфері медичних виробів та біоцидів [2]. Аналіз потреб у лікарських засобах і клінічних випробуваннях також демонструє труднощі впровадження нових норм у практику через складність регуляторних вимог [3].

Стійкість реформ критично залежить від спроможності

кадрової системи, яка зазнала одночасного впливу довоєнних структурних дисбалансів (старіння кадрів, регіональна нерівномірність) і воєнних шоків (переміщення, виїзд спеціалістів, психологічне виснаження). За оцінками Європейської обсерваторії з систем охорони здоров'я, навіть попри високі формальні показники чисельності до 2022 р., повномасштабна війна суттєво перерозподілила персонал і оголила вразливі місця кадрової політики, що посилює ризики впровадження нових норм у таких напрямках, як фармаконагляд, лабораторна діагностика та цифрове здоров'я [4]. Одночасно загальноєвропейський дефіцит лікарів і медсестер (орієнтовно 1,2 млн вакансій у 2022 р.) створює конкуренцію за українські кадри й ускладнює їх утримання та повернення, що вимагає цілеспрямованих політик безперервного професійного розвитку, перепідготовки під нові регуляторні вимоги та інструментів професійного самоврядування, узгоджених з практиками ЄС.

Третя група перепон полягає в різниці між формальною імплементацією та фактичним виконанням законодавства. Навіть ухвалені норми можуть залишатися декларативними, якщо відсутні дієві механізми нагляду, аудитів, санкцій чи контролю. Особливо критичною проблема відчувається у таких сферах, як трансплантація, фармаконагляд, акредитація лікарень або контроль якості медичних послуг, де відсутність ресурсів або незалежних органів контролю знижує ефективність нових норм.

Наступним важливим чинником є фінансово-економічні обмеження: модернізація лабораторій, оновлення ІТ-систем, відповідність GMP і MDR-IVDR. Впровадження зазначених стандартів та регламентів вимагає значних капіталовкладень. У контексті обмеженого бюджету, що вже суттєво навантажений оборонними потребами, державі складно знайти достатньо ресурсів для реалізації всіх гармонізаційних кроків синхронно. Аналітичні звіти вказують на необхідність враховувати фінансову спроможність бізнесу

та держави при плануванні реформ [5].

Імплементация *acquis* супроводжується значними витратами – від оновлення нормативної бази та нагляду до переоснащення лабораторій і закладів, розвитку ІТ-інфраструктури, побудови механізмів моніторингу якості та безпеки. За даними Світового банку, сукупні поточні видатки на охорону здоров'я в Україні у 2023 р. становили близько 6,36% ВВП (включно з приватними витратами) [6], проте перерозподіл бюджетних ресурсів в умовах війни й зростання частки домогосподарств у фінансуванні медичної допомоги обмежують інвестиційну спроможність держави та провайдерів реформ. У цьому контексті інструменти ЄС, насамперед EU4Health, до якого Україна приєднана за угодою про асоціацію з програмою, виступають ключовим джерелом скоординованої підтримки пріоритетів. Водночас використання коштів потребує якісних проектних заявок, узгоджених із урядовою дорожньою картою та європейськими бенчмарками результативності, і створення механізмів співфінансування для доведення ефектів до системного рівня.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Health in Ukraine Amid Great Uncertainty. *The Lancet*. 2024. Vol. 404, No. 10470, p. 2395. 14 December. DOI: 10.1016/S0140-6736(24)02712-0. URL: <https://www.thelancet.com/action/showPdf?pii=S0140-6736%2824%2902712-0>
2. Teremetskyi V., Avramova O., Krushelnytska H., Moskaliuk N., Kovach Y., Yatsenko F., Fast O., Mosondz S. Safety of Biocidal and Medical

Products: Legal Guaranteeing in EU Countries and Challenges for Ukraine. Journal of Pioneering Medical Sciences. 2025. Vol. 14, No. 9, pp. 209–216. DOI: 10.47310/jpms2025140928.

3. Hala L., Nabok O. Analysis of regulatory implementation of regulation 536/2014 by European Union countries and Ukraine regarding the examination of clinical trials data and information. Pharmacia. 2024. Vol. 71. P. 1–11. URL: <https://doi.org/10.3897/pharmacia.71.e109829>.

4. World Health Organization (WHO). Document from WHO IRIS Repository. Geneva. 2024. URL: <https://iris.who.int/server/api/core/bitstreams/eeb2d702-6a98-4375-a119-dbe7214fc581/content>

5. Foundation for European Progressive Studies (FEPS). Strengthening Ukraine's healthcare for a resilient future. Policy Brief. Brussels, 2025. February. URL: <https://feps-europe.eu/wp-content/uploads/2025/02/Strengthening-Ukraines-healthcare-for-a-resilient-future.pdf>

6. World Bank Open Data. Current health expenditure (% of GDP) - Ukraine. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/SH.XPD.CHEX.GD.ZS?locations=UA>.

ЗМІСТ		
Дівніч Людмила	ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ТА ПРИНЦИПИ РЕАБІЛІТАЦІЙНОЇ РОБОТИ ІЗ ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ.....	3
Кравченко Руслана	ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕБІГУ КРИЗ СТОСУНКІВ У СІМ'ЯХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ.....	6
Тараненко Діана	СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ.....	11
Гайдай Ірина, Данилівська Яна	ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ У НАВЧАННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....	14
Лисюк Катерина	МЕНТАЛЬНЕ ЗДОРОВ'Я У ТRENDAХ ПСИХОЛОГІЧНОЇ НАУКИ.....	22
Коломієць Галина	ІНТЕГРАЦІЯ ВЕТЕРАНІВ ЗСУ У ЦИВІЛЬНЕ ЖИТТЯ.....	33
Оксютювич Марина, Коршак Валерія	ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВОЇ СФЕРИ ПІДЛІТКІВ ПІД ЧАС ВОЄННИХ ДІЙ.....	36
Тіщенко Ірина	ІНТЕГРАЦІЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВІДУ СІМЕЙ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У КОНТЕКСТІ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я....	43
Матеюк Олег, Джонсон Деніель	ВИКЛИКИ І МОЖЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ВІЙСЬКОВИХ З АМПУТАЦІЄЮ.....	48
Кошарська Карина	ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ДІТЕЙ-ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ ШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ.....	55
Колесников О. Ю.	ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ БОЙОВОГО СТРАХУ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ.....	61

Гуцало В. О. РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПРОФІЛАКТИКИ СОЦІАЛЬНИХ СТРАХІВ У СТУДЕНТІВ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ.....	66
Шевчук Г. С. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ЕКЗИСТЕНЦІЙНИХ ПРОБЛЕМ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	72
Білошицька Олександра МЕТОДИ ТА ФОРМИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ.....	78
Сержанська Тетяна, Оксютович Марина ПСИХОЕМОЦІЙНИЙ СТАН ДІТЕЙ ТА БАТЬКІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ.....	84
Стожук Алла, Сабадуха Олексій ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПІД ЧАС ВОЄННИХ ДІЙ.....	89
Гордійчук Ольга, Дідковський Владислав МЕДІАГРАМОТНІСТЬ У ПОЛІТИЦІ В ЧАС ВІЙНИ.....	95
Денисовська Катерина, Кондратюк Юлія НАТАЛІЯ КОБРИНСЬКА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ ФЕМІНІЗМУ В ГАЛИЧИНІ.....	99
Yevgliievskiy S., Zadoienko O. MEDIA TRENDS AND THEIR IMPLEMENTATION IN THE SOCIOCULTURAL SPACE.....	106
Slyusar Vadym, Vitiuk Iryna, Slyusar Mykola THE EPISTEMOLOGICAL POTENTIAL OF MAX WEBER'S THEORIES IN TERRORISM STUDIES.....	110
Osypchuk A., Kosheleva M. BIAS IN AI DECISION-MAKING THE ETHICS OF ALGORITHMIC FAIRNESS.....	115
АНДРЕЄВ Євгеній БАР'ЄРИ ІНТЕГРАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я	119

Наукове видання

**АКТУАЛЬНІ СОЦІАЛЬНІ ТРЕНДИ ЯК ПРЕДМЕТ
СОЦІОГУМАНІТАРНИХ ТА ПСИХОЛОГІЧНИХ НАУК**

Збірник матеріалів Інтернет-конференції молодих науковців

(м. Житомир, 21 листопада 2024 р.)

Матеріали подано в авторській редакції, за зміст матеріалів, підбір джерел та коректність цитування несуть відповідальність автори та їх наукові керівники.

Видавець і виготівник

Державний університет «Житомирська політехніка»
вул. Чуднівська, 103, м. Житомир, 10005

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи ЖТ № 08 від 26.03.2004 р.